

Projekty edukacyjne

z edukacji globalnej

Praktyczny przewodnik

Projekty edukacyjne

z edukacji globalnej

Praktyczny przewodnik

Projekt jest współfinansowany
w ramach programu polskiej
współpracy rozwojowej
Ministerstwa Spraw
Zagranicznych RP w 2011 r.

www.polskapomoc.gov.pl

Publikacja wyraża wyłącznie
poglądy autora i nie może być
utożsamiana z oficjalnym
stanowiskiem Ministerstwa
Spraw Zagranicznych RP.

Projekty edukacyjne z edukacji globalnej.
Praktyczny przewodnik
Autorzy: Asia Góral-Wojtalik, Marcin Wojtalik
Redakcja i korekta: Katarzyna Olczyk
Projekt i skład: Jerzy W. Wołodźko

Wydanie I
Warszawa 2011

Wydawca:
Instytut Globalnej Odpowiedzialności
ul. Bachmacka 1/11, 02-647 Warszawa
www.igo.org.pl

ISBN 978-83-928244-5-9

Publikacja jest dostępna na licencji Creative Commons Uznanie autorstwa 3.0 Polska. Pewne prawa zastrzeżone na rzecz Instytutu Globalnej Odpowiedzialności. Utwór powstał w ramach programu polskiej współpracy rozwojowej realizowanej za pośrednictwem MSZ RP w roku 2011. Zezwala się na dowolne wykorzystanie utworu, pod warunkiem zachowania ww. informacji, w tym informacji o stosowanej licencji, o posiadaczach praw oraz o programie polskiej współpracy rozwojowej.

Wydrukowano na papierze pochodzącym z recyklingu.

Zdjęcie na okładce: Ellebeere/Flickr, www.flickr.com/photos/ellebeere

Spis treści

Projekt edukacyjny od A do Z	5
------------------------------------	---

Część I

Praktyczny przewodnik po projekcie

1. Jak przekonać się do projektów edukacyjnych?	7
2. Krótka definicja projektu, czyli co mówi rozporządzenie.....	9
3. Przygotowania	13
Od czego zacząć? - jeśli jesteś wychowawcą.....	13
Od czego zacząć? - jeśli jesteś opiekunem projektu	14
Tworzenie zespołu.....	15
Liczebność grup	18
Jak wybrać temat?	20
Planujemy: cele, zadania i metody	21
4. Realizujemy projekt!	26
Wykonywanie zaplanowanych działań pod okiem opiekuna	26
Publiczna prezentacja	27
5. Po realizacji projektu - jak oceniać efekty?.....	30
6. Przydatne wskazówki	32
Sposoby na konflikty i kryzysy	32
Jak motywować i dłaczego?	34

Jak podtrzymać (lub przywrócić) motywację uczniów?	37
Z pamiętnika nauczyciela	39
Warto przeczytać.....	40
7. Załączniki	41
Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 20 sierpnia 2010 r. (fragment dotyczący projektów)	41
Kontrakt na wykonanie projektu	42
Harmonogram projektu edukacyjnego.....	43
Tabela oceny pracy projektowej	44
Sprawozdanie z realizacji projektu edukacyjnego	45
Scenariusze zajęć na godzinę wychowawczą.....	46
Ściągawka dla uczniów. Prawie wszystko o projekcie edukacyjnym	50

Część II

Projekty z edukacji globalnej

1. Dlaczego warto prowadzić projekty z edukacji globalnej?	53
Wyższa jakość nauczania	53
Lepsze przygotowanie do życia w warunkach globalizacji.....	56
Kształtowanie postaw	57
2. Propozycje projektów z edukacji globalnej	58
Projekt 1. Odkrywamy świat. Nieznany kolorowy świat!	59
Projekt 2. Czy zdjęcia mogą skrzywdzić?	63
Projekt 3. Przejrzystość pomaga!	69
Projekt 4. Być na swoim	74

Projekt edukacyjny od A do Z

Od 2010 r. Ministerstwo Edukacji Narodowej wprowadziło do gimnazjum obowiązek realizacji projektu edukacyjnego. Rozmawialiśmy z kilkoma nauczycielami na ten temat, czytaliśmy wiele wypowiedzi na forach internetowych. Gdyby malarz stworzył obraz tych opinii, dominowałby kolor czarny. Jakie myśli, uczucia pojawiłyby się w głowie, kiedy patrzylibyśmy na tę czerń? Smutek, niemoc, bezsens? A może po dłuższym zapatrzeniu przysłałaby chęć zmiany koloru? Na zielony, pomarańczowy, czerwony? Tylko jak to zrobić? Chcielibyśmy, by dzięki tej publikacji nauczyciele ujrzeli w realizacji projektów edukacyjnych radosne kolory.

„Kiedy dowiedzieliśmy się, że w tym roku musimy z uczniami robić projekty, załamaliśmy się. Na radzie pedagogicznej była prezentacja o projektach. Sprawdzaliśmy wtedy kartkówki, bo takie to było nudne” – taką opinię usłyszeliśmy od nauczycielki z Warszawy.

Nauczyciele nie byli przygotowani do realizacji nowego rozporządzenia MEN. Trudno jest przekonać kogoś, kto ma swoje wypracowane, sprawdzone metody, które dają świetne efekty, do czegoś nowego. Niektórzy nauczyciele robili to z obowiązku i po zakończeniu projektu ode-

tnęli z ulgą. Warto zastanowić się, dlaczego tak było. Poszukać przyczyn, barier. Może nauczyciele mają za mało wsparcia metodycznego i psychologicznego? „Wolę przygotować uczniów do konkursu, niż robić projekt, bo wtedy widzę efekty” – to głos innej nauczycielki. Każdy nauczyciel chce zobaczyć rezultaty swojej pracy. Liczba konkursów nie zmniejszyła się po wprowadzeniu projektu edukacyjnego. Może warto się tym zająć?

Jak przebrnąć przez te wszystkie bariery, trudności? „MEN zafundował nam projekt, a ja nie mogę zdążyć z realizacją programu, »papierologia«, pretensje rodziców” – głos nauczyciela polonisty z internetowego forum. Sama metoda nie jest złem koniecznym. Daje wspaniałe rezultaty. To publikacja dla tych, którzy chcą spróbować polubić projekt, przekonać się do tej metody. Ci, którzy od lat realizują projekty, na pewno znajdą tutaj nowe pomysły.

W tej publikacji wyjaśniamy punkty z rozporządzenia, podajemy przykłady tematów, dajemy wskazówki do realizacji projektu. Włączyliśmy też punkt o motywacji, ponieważ uznaliśmy, iż to jest podstawa każdego działania. Chcemy też zachęcić nauczycieli do projektów z edukacji globalnej.

„Podoba mi się projekt. W tym roku po raz pierwszy realizowałam go z uczniami. Widzę pozytywne efekty” – takich głosów potrzeba nam więcej!

Część I Praktyczny przewodnik po projekcie

1. Jak przekonać się do projektów edukacyjnych?

Rozporządzenie MEN z 23 grudnia 2008 r. w sprawie podstawy programowej (...) kształcenia ogólnego. Fragment załącznika nr 4:

W zalecanych warunkach realizacji podstawy programowej wskazano na metodę projektu jako sprzyjającą osiąganiu celów kształcenia z następujących przedmiotów: języka polskiego, chemii, informatyki, wychowania fizycznego i edukacji zdrowotnej, zajęć artystycznych, zajęć technicznych oraz wiedzy o społeczeństwie.

Pół sukcesu mamy w kieszeni, gdy pozytywnie popatrzymy na projekt. Jeśli zarazimy zapałem uczniów, projekty będą wdzięcznym zadaniem, z którego łatwo będzie się wywiązać. Polityka krytykowania: „po co te projekty?”, „strata czasu” itp. nie służy dobrej edukacji. Są nauczyciele, którzy próbowali polubić metodę projektu, ale w ostateczności nie przekonali się do niej. Szanowni Nauczyciele, nie miejcie z tego powodu wyrzutów sumienia.

Wystarczy, że będziecie wspierać uczniów i innych nauczycieli dobrym słowem.

7 kroków pozytywnego spojrzenia na projekt *(dla tych, którzy chcą spróbować polubić metodę projektu)*

Krok 1. Przypomnij sobie swoje szkolne lata. Na jakich zajęciach siedziałeś znudzony? Jakie lekcje podobały Ci się najbardziej? Co wspólnego ma projekt z lekcjami, które mile wspominasz?

Krok 2. Zauważ, że jesteś w wyjątkowej sytuacji. To Ty jesteś nauczycielem. Role się odwróciły. Możesz zdecydować, czy będziesz patrzeć na uczniów, którzy z zapałem wykonują zadanie, czy też robią coś od niechcenia, tylko dla stopni. Projekt roznieca ogień wiedzy.

Krok 3. Uwierz, że uda Ci się zrealizować program nauczania, pracując metodą projektu. To nie jest stracony czas. Wystarczy go dobrze zaplanować. Weź też pod uwa-

gę, że początki bywają trudne i nie zawsze przynoszą spodziewane efekty od razu.

Krok 4. Pomyśl, że zrobisz coś wyjątkowego, zupełnie nowego.

Krok 5. Uwierz w siebie i uczniów.

Krok 6. Daj szansę sobie i uczniom, żeby się doskonalić, rozwijać własne możliwości, zainteresowania i pasje.

Krok 7. Nie jesteś sam, możesz liczyć na wsparcie. Szukaj sojuszników, dziel się sukcesami, pomysłami.

Mój kolega, który jest nauczycielem w Niemczech, powiedział, że u nich jest normą prowadzenie zajęć metodą projektu. My dopiero raczkujemy w tej dziedzinie. Może gdybyśmy mieli więcej doświadczenia, to byłibyśmy bardziej przekonani do prowadzenia projektu. Projekt wymaga od nauczyciela zaangażowania. Trzeba też bardziej ufać uczniowi.

*Agnieszka Chmielewska,
nauczycielka z Zespołu Szkół nr 2 w Suwałkach*

2. Krótka definicja projektu, czyli co mówi rozporządzenie

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21.

a. 1. Uczniowie gimnazjum biorą udział w realizacji projektu edukacyjnego.

a. 2. Projekt edukacyjny jest zespołowym, planowym działaniem uczniów, mającym na celu rozwiązanie konkretnego problemu, z zastosowaniem różnorodnych metod.

„Projekt jest zespołowym działaniem uczniów”

Do realizacji projektu potrzebna jest grupa uczniów, którzy utworzą zespół. Ministerstwo nie przewiduje możliwości realizowania projektów indywidualnych. Zespół mogą tworzyć uczniowie tej samej lub różnych klas. Należy również pamiętać, że funkcją nauczyciela jest jedynie udzielanie wsparcia – istotą projektu jest to, iż jest on realizowany przez zespół uczniów.

Dlaczego ważna jest praca w zespole?

Praca zespołowa to dobry start na przyszłość osobistą i zawodową. W większości firm preferuje się pracę zespołową.

Współpraca między uczniami rozwija konkretne relacje międzyludzkie. To również przyczynek do budowania społeczeństwa obywatelskiego, otwartego na nowe wyzwania.

Co zyskuje uczeń?

Uczniowie uczą się samodzielności w podejmowaniu decyzji, kształcą umiejętność planowania i organizowania swojej pracy, rozwiązywania problemów i współpracy w zespole. Rozwijają swoje zainteresowania i pasje. Uczą się, jak szukać przydatnych informacji w różnych źródłach.

Co zyskuje nauczyciel?

Nauczyciel ma możliwość, by lepiej poznać swoich uczniów. Szybciej widzi też wymierne korzyści ze swojej pracy dydaktyczno-wychowawczej.

„Projekt jest planowanym działaniem uczniów”

Projekt jest planowany, ponieważ na samym początku trzeba ustalić warunki pracy nad nim. Uczniowie najpierw wybierają temat swojego projektu, potem określają jego cele, wybierają sposoby realizacji projektu. Wszystko to należy ustalić w czasie i odpowiednio wcześniej rozpocząć przygotowania. Projekt nie dzieje się spontanicznie, przypadkowo, z dnia na dzień.

Dlaczego ważne jest planowanie?

Uczniowie mogą dzięki planowaniu świadomie zrealizować projekt. Zastanawiają się nad możliwościami grupy, jej zainteresowaniami. Mają wpływ na wybór narzędzi niezbędnych do realizacji projektu. Potrzeba określania celów bardzo przydaje się w życiu codziennym. Człowiek, który wie, co jest ważne w jego życiu, jest bardziej szczęśliwy.

Co zyskuje uczeń?

Potrafi realistycznie oceniać swoje możliwości. Z drugiej strony, dzięki umiejętnemu planowaniu, może osiągnąć więcej – zrealizować coś, co dotąd wydawało się poza zasięgiem jego możliwości.

Co zyskuje nauczyciel?

Ma większe zaufanie do uczniów, którzy też potrafią tworzyć ważne przestrzenie edukacyjne.

„Projekt jest działaniem mającym na celu rozwiązanie konkretnego problemu”

W projekcie ważne jest to, iż uczniowie sami dochodzą do wiedzy, czyli rozwiązują konkretny problem.

Przykładem może być tutaj projekt przedmiotowy z biologii, zatytułowany: „Co zrobić, żeby w szkolnym sklepiu można było kupić zdrową i etyczną żywność?”.

W takim projekcie uczniowie najpierw samodzielnie poszukują informacji o zdrowej i etycznej żywności. Przygotowują krótkie wystąpienia np. w formie reklamy, potem piszą list do pani dyrektor z apelem o wprowadzenie zdrowych i etycznych produktów do sklepu szkolnego. Mogą to być np. batoniki musli, produkty z logo Fair Trade.

Głównym celem projektu jest rozwiązanie wybranego problemu związanego z treściami podstawy programowej lub wychodzącymi poza nią.

IGO RADZI

- Jeśli brakuje Ci czasu na realizację programu, projekt jest świetną metodą, dzięki której możesz zrealizować wybrany temat z podstawy programowej.
- Jeśli dostrzegasz, że w podstawie brakuje czegoś, co twoim zdaniem jest ważne, proponujemy Ci realizację projektu na temat z zakresu edukacji globalnej.

Dlaczego ważne jest rozwiązywanie konkretnych problemów?

Uczniowie mogą zobaczyć związek wiedzy z prawdziwym życiem. To pozytywnie wpływa na ich motywację do pracy.

Umysł nie jest naczyniem, które należy napędnąć, lecz ogniem, który trzeba rozniecać.

*Plutarch z Cheronei, ur. ok. 50 n.e., zm. ok. 125 n.e.
— jeden z największych pisarzy starożytnej Grecji, historyk,
filozof-moralista oraz orator.*

Co zyskuje uczeń?

Uczy się odpowiedzialności za własny proces uczenia się, widzi, iż może sam znaleźć sposób na rozwiązanie problemu, umie samodzielnie dochodzić do wiedzy.

Co zyskuje nauczyciel?

Widzi i docenia zapal uczniów do zdobywania wiedzy.

„Projekt jest działaniem z wykorzystaniem różnorodnych metod”

Podczas realizacji i prezentacji projektu uczniowie powinni sięgać do różnorodnych metod. Mogą to być np. ankiety,

prezentacje, dyskusje, debaty, wywiady, albumy, wystawy i wiele innych!

Dlaczego ważne jest wykorzystanie różnorodnych metod?

Projekt jest działaniem zespołowym, dlatego różnorodność metod daje większe możliwości uczniom, którzy mogą rozwijać swoje zainteresowania, pasje.

Co zyskuje uczeń?

Podczas realizacji jednego projektu może wykorzystywać swoje zainteresowania. Np. uczeń, który lubi malować, może zajmować się stroną graficzną projektu.

Co zyskuje nauczyciel?

W krótkim czasie uczniowie poznają różnorodne metody zdobywania informacji, prezentowania swoich umiejętności. Dzięki temu nauczycielowi łatwiej będzie pracować z młodzieżą.

Cechy dobrego projektu:

- cele są jasne i możliwe do osiągnięcia,
- uczniowie uczą się czegoś nowego oraz użytecznego,
- jest dobrze rozplanowany w czasie,
- zadania są jasno rozdzielone pomiędzy uczniów zgodnie z ich zainteresowaniami, predyspozycjami i możliwościami,
- uczniowie pracują samodzielnie, korzystając tylko z konsultacji nauczyciela,
- uczniowie znają kryteria oceny,
- rezultaty pracy są prezentowane publicznie.

Źródło: Agnieszka Mikina, Bożena Zajac,
Metoda projektów w gimnazjum.
Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjum,
Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

Fot. Meddygarnet/Flickr, www.flickr.com/people/meddygarnet

3. Przygotowania

Od czego zacząć?

— jeśli jesteś wychowawcą

Zanim porozmawiasz z uczniami o projektach, przeczytaj dostępne informacje na ten temat. Na końcu publikacji znajdziesz wszystkie potrzebne linki.

Koniecznien przeczytaj regulamin realizacji projektów edukacyjnych, który obowiązuje w Twojej szkole.

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.:

Art. 21. a (...)

5. Szczegółowe warunki realizacji projektu edukacyjnego określa dyrektor gimnazjum w porozumieniu z radą pedagogiczną.

Następnie przeprowadź z uczniami zajęcia, podczas których porozmawiacie o pracy zespołowej i motywacji. Scenariusze takich zajęć znajdują się w załącznikach do tej książki.

Twoje zadania według rozporządzenia:

- poinformuj na początku roku szkolnego uczniów i ich rodziców o warunkach realizacji projektu edukacyjnego,

- na świadectwie ukończenia gimnazjum wpisz informację o udziale ucznia w realizacji projektu edukacyjnego oraz temat projektu edukacyjnego. Od 2012 r. będzie to ocena na świadectwie.

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 7.

Wychowawca klasy na początku roku szkolnego, w którym uczniowie będą realizować projekt edukacyjny, informuje uczniów i ich rodziców (prawnych opiekunów) o warunkach realizacji projektu edukacyjnego.

Co powinieneś znać?

- Listę tematów projektów edukacyjnych, które są ustalone w Twojej szkole.
- Regulamin realizacji projektów obowiązujący w Twojej szkole.
- Nazwiska opiekunów projektu.

Co jeszcze możesz zrobić?

- Pomóc uczniom wybrać temat projektu.
- Motywować do działania. Każdy potrzebuje pozytywnych bodźców.
- Monitorować działania uczniów. Rozmawiaj z uczniami, by wiedzieć na jakim etapie realizacji jest ich projekt.

- Porozmawiać o prezentacji, np. na godzinie wychowawczej możesz z uczniami poszukać najciekawszych form prezentowania projektu.
- Komunikować się z opiekunem projektu lub opiekunami.

Metoda ta jest bardzo dobrym sposobem na obsługiwanie klasy przez wychowawcę, ponieważ stwarza możliwość bliższego poznania się uczniów, uczy ich odpowiedzialności nie tylko za siebie, ale także za innych członków zespołu.

*Małgorzata Kociotł, nauczycielka
z Zespołu Szkół Ogólnokształcących STO w Warszawie*

Od czego zacząć? — jeśli jesteś opiekunem projektu

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 4.

Projekt edukacyjny jest realizowany przez zespół uczniów pod opieką nauczyciela i obejmuje następujące działania:

- 1) wybranie tematu projektu edukacyjnego;
- 2) określenie celów projektu edukacyjnego i zaplanowanie etapów jego realizacji;
- 3) wykonanie zaplanowanych działań;
- 4) publiczne przedstawienie rezultatów projektu edukacyjnego.

- Przeczytaj dostępne Ci informacje na temat projektu. Fragment rozporządzenia MEN dotyczący projektów edukacyjnych znajdziesz w tej publikacji.
- Koniecznie przeczytaj regulamin realizacji projektów edukacyjnych obowiązujący w Twojej szkole.
- Przygotuj dokumentację potrzebną do realizacji projektu. Wzory kart znajdziesz w załącznikach do tej publikacji,
- Porozmawiaj z wychowawcą, by przeprowadził na godzinie wychowawczej lekcję o pracy zespołowej.
- Ustal formę i kryteria oceniania. Ocenianie jest istotną sprawą w metodzie projektów, ponieważ odbywa się przez cały czas trwania projektu. Ocena za projekt jest oceną nie tylko efektu końcowego projektu, czyli jego publicznej prezentacji. Na ocenę końcową składa się również ocenianie pracy uczniów w trakcie pracy nad projektem. W załączniku znajdziesz kartę oceny.
- Podziel uczniów na zespoły. Przeczytaj także o pracy z zespołem w dalszej części publikacji.
- Ustal z uczniami terminy spotkań, najlepiej raz w tygodniu.

Twoje zadania według rozporządzenia:

- pomagasz uczniom wybrać temat projektu,
- określasz cele edukacyjne projektu edukacyjnego. Pomagasz w formułowaniu celów praktycznych,
- monitorujesz wykonanie zaplanowanych działań przez uczniów,

- przygotowujesz uczniów do publicznego przedstawienia rezultatów projektu edukacyjnego.

IGO PRZYPOMINA

 Pozostałe zadania są zapisane w regulaminie realizacji projektów, który obowiązuje w Twojej szkole.

Co jeszcze warto wiedzieć?

- Przygotowujesz uczniów do samodzielnej pracy, wyjaśniasz kluczowe zagadnienia lub pokazujesz metody, które uczniowie będą mogli zastosować. Jesteś autorytetem dla uczniów.
- Pomyśl, jak wprowadzić uczniów do projektu. Podajemy przykład wprowadzenia:

Wprowadzenie	
formalne	merytoryczne
Przygotowanie uczniów do pracy zespołowej. Na godzinie wychowawczej powinny odbyć się zajęcia o pracy zespołowej. Ty jako opiekun odwołujesz się do tego, co uczniowie wypracowali na godzinie wychowawczej.	Wprowadzenie w temat projektu. Może to być np. prezentacja multimedialna, wizyta w muzeum, spotkanie z przedstawicielem lokalnej władzy, nawiązanie kontaktu z organizacjami pozarządowymi i skorzystanie z ich doświadczenia.

- Zastanów się, gdzie możesz uzyskać wsparcie. To bardzo ważne.

- Nie zrażaj się biernością uczniów, brakiem zapału. Czasami na początku uczniowie mają bariery, opory. Zamiast się denerwować, szukaj wraz z uczniami sposobów na rozwiązanie trudnych sytuacji.
- Nie wykonuj pracy za uczniów. Projekt jest zadaniem uczniów. To oni będą oceniani, nie Ty.
- Pamiętaj o dobrym omówieniu zasad kontraktu. Wzór kontraktu znajdziesz w załącznikach.

Metoda projektu daje doskonały obraz klasy jako grupy, łatwiej jest odkryć, jak dana osoba funkcjonuje w grupie; tego nie można tak dokładnie obserwować podczas zajęć lekcyjnych, gdzie ogranicza nas czas. Natomiast spotykając się z poszczególnymi grupami indywidualnie i na bieżąco omawiając z nimi zaistniałe problemy, mogą wspólnie z uczniami, nie narzucając im swojego zdania, próbować rozwiązywać je.

*Małgorzata Kociół, nauczycielka
z Zespołu Szkół Ogólnokształcących STO w Warszawie*

Tworzenie zespołu

Przed podziałem uczniów na zespoły opowiedz im o fazach rozwoju grupy. Dzięki temu uczniowie będą pracować efektywniej, ponieważ będą rozumieli procesy, które zachodzą w ich zespole. Zwróć uwagę też na znaczenie indywidualnej postawy ucznia.

Sekcja dziewczęca dziecięcej orkiestry w lokalnej organizacji Rainbow House of Hope, Kampala, Uganda.

Fot. Gabriela Lipska-Badoti, 2005 r.

Fazy rozwoju grupy:

- **Formowanie**, inaczej kształtowanie się grupy. W tej fazie często następuje niepokój, to faza poznawania się. Członkowie zespołu sprawdzają, co jest dla nich wspólne, mówią o swoich pasjach, zainteresowaniach.
- **Szturmowanie**, faza konfliktu i buntu. Pojawia się narzekanie, krytyka, walka o władzę. Członkowie mają wspólny cel, ale każdy chce działać na swój sposób. Nie uświadamiają sobie, że ważniejsza jest współpraca i wzajemna komunikacja. Pojawiają się konflikty pomiędzy różnymi typami osobowości, powstają obozy, które chcą przeforsować swój plan działania. W tej fazie często dochodzi do rozpadu grupy.
- **Normowanie**, faza współdziałania i spójności. Członkowie grupy zaczynają rozwiązywać konflikty, zaczynają się lepiej komunikować, rozumieć innych. Konflikty nie wywołują lęku, lecz są traktowane jako element rozwoju grupy. Członkowie dzielą się zadaniami, zwiększa się poczucie bezpieczeństwa w grupie.
- **Dojrzałość**, faza realizowania zadań. Grupa koncentruje się na wytyczonych celach, realizuje zadania według ustalonego planu. W tej fazie jest duże zaufanie, komunikacja wielostronna.

Na podstawie: <http://pl.wikipedia.org>

IGO RADZI

Praca w zespole daje szansę wykazania się swoimi umiejętnościami i pracowitością także tym uczniom, którzy do tej pory nie odnosili spektakularnych sukcesów naukowych.

Sposoby podziału uczniów na zespoły

Wybierz najwłaściwszy Twoim zdaniem podział na grupy.

1. Nauczyciel sam przydziela uczniów do grup.

IGO POLECA

Staraj się, by dobrać uczniów z różnym stopniem umiejętności pracy zespołowej, wiedzy. Nie łącz najlepszych z najlepszymi, najsłabszych z najsłabszymi.

Zalety: W takim zespole znajdują się osoby, które na co dzień nie współpracują ze sobą. Czasami okazuje się, iż ci, którzy się nie lubili, znajdują wspólne zainteresowania. Takie doświadczenie przygotowuje uczniów do przyszłych sytuacji zawodowych – czasami trzeba pracować z osobami, których nie darzy się sympatią.

Wady: Uczniowie na początku mogą mieć trudności z dobrą komunikacją.

2. Uczniowie sami tworzą zespoły zadaniowe.

IGO POLECA

Zalety: Uczniowie tworzą zespoły według zainteresowań. Najpierw ustalane są tematy, problemy do rozwiązania. Dopiero później każdy z zespołów wybiera temat według własnych zainteresowań.

Wady: Uczniowie często w takich sytuacjach kierują się nie swoimi zainteresowaniami, tylko opinią kolegi czy koleżanki.

3. Losowy podział na zespoły.

IGO NIE POLECA

Zalety: Oszczędność czasu.

Wady: Losowy dobór uczniów nie zawsze przynosi spodziewane efekty.

Liczebność grup

Najlepsze zespoły to grupy 3–4-osobowe. Jeśli trudno podzielić uczniów na takie zespoły, dobrze, żeby liczba osób nie przekraczała magicznej szóstki.

IGO RADZI

W dużym zespole trzeba jasno określić stałe role zadaniowe, by grupa działała sprawnie. Więcej też pomocy potrzebuje ze strony nauczyciela.

Jeśli duży zespół (więcej niż 6 osób) jest nieunikniony:

Możesz wyodrębnić 2–3 podzespoły, które będą odpowiedzialne za osobne zadania. Każdy podzespół powinien ustalić swój plan pracy. Na koniec podzespoły łączą efekty swojej pracy.

IGO RADZI

Zwracaj uwagę, by zespoły pomagały sobie, a nie rywalizowały ze sobą.

Współpraca wytwarza relacje międzyludzkie
— można szybko zobaczyć płynące z niej korzyści.

Zajęcia plastyczne — twórcze myślenie i rozwiązywanie problemów, Rainbow House of Hope, Kampala, Uganda.

Fot. Gabriela Lipska-Badoti, 2005 r.

Jak wybrać temat?

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 4.

Projekt edukacyjny jest realizowany przez zespół uczniów pod opieką nauczyciela i obejmuje następujące działania:

1) wybranie tematu projektu edukacyjnego; (...)

W naszej publikacji zachęcamy do zrealizowania projektów z edukacji globalnej. Dyrektorzy szkół w porozumieniu z radą pedagogiczną ustalają rodzaj projektów. Oto niektóre rozwiązania:

Przykład 1: Projekty klasowe. Opiekunami projektów są wychowawcy, którzy ze swoimi uczniami ustalają tematy projektów.

Temat projektu: Co zrobić, żeby uczniowie gimnazjum poznali życie mieszkańców Ugandy?

Przykład 2: Projekty przedmiotowe lub międzyprzedmiotowe. Opiekunami projektów są nauczyciele „przedmiotowcy”. Zespoły składają się z uczniów tej samej klasy lub różnych klas. Uczniowie sami poszukują tematów i przedstawiają je opiekunowi lub nauczycielowi na rzuca jeden lub kilka tematów.

Temat projektu: Jak przenieść Afrykę do szkoły?

Przykład 3: Działania społeczno-obywatelskie. Opiekunami projektów są chętni nauczyciele. Uczniowie realizują projekty związane z tematami społecznymi.

Temat projektu: W jaki sposób możemy przyczynić się do opóźnienia zmian klimatycznych?

Sposoby na temat:

- temat musi być osobiście ważny dla ucznia – to położy sukcesu; każdy temat może personalnie odpowiadać uczniowi – jeśli tylko nauczyciel potrafi przedstawić go w taki sposób, aby odwołać się do rzeczy znanych lub – jeszcze lepiej – istotnych dla młodego człowieka,
- wywołaj burzę mózgów pt. „Mój temat na projekt edukacyjny”. Zapisz wszystkie pomysły uczniów. Przypomnij, że w czasie burzy mózgów nie można komentować. Następnie razem z uczniami ustal listę najciekawszych tematów,
- podaj jeden temat z programu nauczania, który chcesz zrealizować. Poproś uczniów, by w zespołach określili problemy do rozwiązania związane z tym tematem,
- poszukaj w publikacjach organizacji pozarządowych tematów na społeczne projekty edukacyjne,

- przeczytaj dalszą część tej publikacji, w której znajdziesz pomysły na projekty z edukacji globalnej,
- ten sam temat może być realizowany przez kilka zespołów. Planowaną pracę można też podzielić na mniejsze podzadania.

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 3.

Zakres tematyczny projektu edukacyjnego może dotyczyć wybranych treści nauczania określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla gimnazjów lub wykraczać poza te treści.

Jak znaleźć problem do rozwiązania?

Uczenie się metodą projektu w dużej części pokrywa się z nauczaniem metodą rozwiązywania problemów. Informacje na ten temat znajdziesz w rozdziale „Przydatne wskazówki”. Uczniowie powinni rozwiązać problem zawarty w temacie projektu. Może być on sformułowany w postaci pytania problemowego: *Jak...?, W jaki sposób...? Co możemy zrobić...?*

IGO RADZI

Zgodnie z rozporządzeniem projekt ma być rozwiązaniem konkretnego problemu.

Planujemy: cele, zadania i metody

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 4.

Projekt edukacyjny jest realizowany przez zespół uczniów pod opieką nauczyciela i obejmuje (...):

2) określenie celów projektu edukacyjnego i zaplanowanie etapów jego realizacji; (...)

Etap 1. Konkretyzujemy temat projektu.

Podaj uczniom temat projektu, np. *Sprawiedliwy Handel. (Fair Trade)*. Powiedz uczniom, że każdy zespół ma za zadanie określić problem do rozwiązania związany z tym tematem. Dzięki temu każdy zespół sam zdecyduje o temacie projektu, który będzie związany z głównym tematem, dotyczącym w tym przypadku Sprawiedliwego Handlu (*Fair Trade*).

Przykładowe tematy/problemy do rozwiązania opracowane przez uczniów:

- Co zrobić, żeby uczniowie dowiedzieli się więcej o Sprawiedliwym Handlu?
- Co zrobić, żeby w sklepiu były produkty z logo Sprawiedliwego Handlu?

IGO RADZI

Problem można sformułować w formie pytania.

Projekt może być głównie poznaniem samego problemu, np. projekt może polegać na zdobyciu wiedzy na temat Sprawiedliwego Handlu. Zakończeniem takiego projektu może być list do dyrektora w sprawie sprzedaży produktów *Fair Trade* w sklepiku szkolnym.

IGO RADZI

Projekt ma na celu rozwiązanie konkretnego problemu.

Etap 2. Określamy cele.

Jeśli projekt jest realizacją podstawy programowej, cele są już gotowe. Podaj je uczniom w przystępnej, zrozumiałej formie.

Jeśli projekt odnosi się do tematyki wykraczającej poza podstawę programową, pomóż uczniom sformułować cele. Mogą one odnosić się do konkretnych zadań. Jeśli tak będzie łatwiej, możesz z uczniami ustalić najpierw zadania, które są potrzebne do realizacji projektu, a później sformułować cele. Podajemy przykładowy harmonogram zadań, który znajdziesz w załącznikach.

Ten etap jest bardzo istotny, ponieważ uczniowie uczą się samodzielności i odpowiedzialności.

IGO RADZI

Warto poświęcić wystarczająco dużo czasu na to, by uczniowie samodzielnie określili cele projektu.

IGO RADZI

Wymagaj od uczniów, by cele formułowali w postaci rezultatów, jakie projekt ma przynieść uczniom (i ewentualnie innym odbiorcom).

Cele mają być bardzo konkretne, realistyczne. Podaj uczniom przykłady celów, by łatwiej im było sformułować własne.

Przykład (Wiedza o społeczeństwie):

- Problem: Niewiele wiemy o krajach na innych kontynentach.
- Temat projektu: *Kraje Globalnego Południa a Europa i Polska*.
- Cel: Uczeń porównuje sytuację w państwach globalnego Południa oraz globalnej Północy i wyjaśnia na przykładach, na czym polega ich współzależność.

IGO PRZYPOMINA

Podstawa programowa dla WOS w gimnazjum, w wy-
maganiach szczegółowych, w punkcie 23., brzmi
dokładnie tak samo: Uczeń porównuje sytuację w pań-
stwach globalnego Południa i globalnej Północy i wyja-
śnia na przykładach, na czym polega ich współzależność.

Projekt może mieć więcej niż jeden cel. Konkretnie
opcje ujęcia celów można znaleźć w propozycjach tema-
tycznych IGO w dalszej części tej publikacji.

Jeśli okaże się, że cele są zbyt ambitne, istnieje możli-
wość ich zmodyfikowania. Uczniowie wspólnie z nauczy-
cielem-opiekunem mogą je zmienić.

Etap 3. Określamy sposoby realizacji projektu i źródła informacji.

W ramach projektu można skorzystać z najróżniejszych
form pracy: korzystania z encyklopedii, słowników, rapor-
tu organizacji pozarządowej, przeprowadzenia wywiadu,
ankiety wśród uczniów i wielu innych!

Wybór sposobów pracy zależy w dużej mierze od celów
projektu. Czasami jednak uczniowie najpierw wybierają, co
chcieliby zrobić, np. przeprowadzić wywiad z radnym, do
którego formułują cel, przykładowo – uczniowie poznają
zasady funkcjonowania samorządu i działalność radnych.

Czasami nauczyciel może wymagać skorzystania
z określonego źródła, np. wybranej publikacji. Warto wy-
korzystywać komputer jako narzędzie w trakcie realiza-
cji projektu. Umiejętność posługiwania się programami
komputerowymi, Internetem jest ważna we współczesnym
świecie.

IGO RADZI

Powiedz uczniom, żeby dzieląc się zadaniami,
uwzględniali swoje zainteresowania. Jeże-
li uczennica świetnie rysuje, niech zajmie się
stroną graficzną projektu.

IGO PRZYPOMINA

Na stronie internetowej IGO: www.igo.org.pl można
znaleźć ważne artykuły, publikacje związane z edu-
kacją globalną.

*Moi uczniowie, zanim zaczęli realizować pro-
jekt, chodzili na zajęcia z fotografowania do
Domu Kultury. Bardzo się z tego cieszyli.*

Iwona Rafalska, nauczycielka z Suwałk

Etap 4. Ustalamy etapy realizacji projektu i dzielimy się zadaniami.

Pomóż uczniom szczegółowo określić zadania do wykonania. Podział zadań powinien uwzględniać zainteresowania i pasje uczniów. Uczeń, który ma żyłkę dziennikarską, z przyjemnością przeprowadzi wywiady. Na tym etapie należy też ustalić termin realizacji poszczególnych zadań. Informacje na temat zadań i terminów powinny znaleźć się w harmonogramie działań, który należy do dokumentacji projektu. Wzór harmonogramu znajdziesz w załącznikach do tej publikacji.

*Moi uczniowie sami zauważają, że warto się do-
brze podzielić pracą, wywiązywać z przydzielo-
nych zadań w terminie i tak rozplanować pracę, by każ-
dy członek zespołu miał do wykonania zadanie na miarę
swoich możliwości.*

*Małgorzata Kociott, nauczycielka
z Zespołu Szkół Ogólnokształcących STO w Warszawie*

Etap 5. Wypełniamy potrzebną dokumentację.

Informacja o wymaganej dokumentacji znajduje się w regulaminie realizacji projektów edukacyjnych obowiązującym w Twojej szkole.

Przykładowe karty dokumentacji:

Kontrakt

Dobry kontrakt jest sporządzony przez dwie strony: zespół uczniów i nauczyciela. Najpierw porozmawiaj z uczniami o treści kontraktu. Wyjaśnij, że kontrakt jest ważną umową pomiędzy zespołem a nauczycielem. Możesz pokazać przykładowe kontrakty. Następnie sporządź z uczniami wspólny kontrakt. Dzięki temu uczniowie poczną większą odpowiedzialność za projekt.

IGO RADZI

W kontrakcie powinny znaleźć się dwa ważne punkty: zobowiązania i konsekwencje. Zapytaj uczniów, jak powinny one brzmieć. Dzięki temu uczniowie będą mieli poczucie realnego wpływu na kształt i treść zasad kontraktu.

Karta oceny

Ocenianie dotyczy kilku etapów projektu: przygotowania, wykonywania poszczególnych zadań, prezentacji. Uczniowie powinni znać kryteria oceniania przed realizacją projektu. Na razie ocena ustna lub pisemna projektu jest potrzebna wychowawcy. Od 2012 r. każdy uczeń otrzyma ocenę na świadectwie.

IGO RADZI

Kryteria oceniania mogą być wywieszone w klasie, aby uczniowie o nich nie zapomnieli.

Harmonogram działań

Uczniowie pod opieką nauczyciela powinni zaplanować etapy realizacji projektu. Tego wymaga rozporządzenie. Uczniowie ustalają konkretne zadania i formy ich wykonania, osoby odpowiedzialne, terminy realizacji.

IGO RADZI

Harmonogram działań można zapisać w tabeli.

Sprawozdanie z realizacji projektu

Po realizacji projektu uczniowie piszą sprawozdanie, w którym mogą wyrazić swoje opinie, podzielić się refleksjami na temat projektu. Nauczyciel może pomagać, doradzać.

IGO RADZI

Sprawozdanie powinno być napisane przez zespół. Odradzamy sprawozdania pisane tylko przez nauczycieli.

Portfolio

Uczeń może gromadzić w specjalnej teczce wypełnione karty pracy i inne efekty własnego zaangażowania w realizację projektu. Portfolio jest szczególnym zapisem uczniowskich dokonań.

Tutaj jest też miejsce na osobiste refleksje.

IGO PRZYPOMINA

Każda szkoła ustala formę dokumentacji.

IGO RADZI

Wzory kart znajdziesz w załącznikach.

Moi uczniowie pytali mnie: „Proszę pani, po co ta dokumentacja, dla kogo? Dla nas na pewno nie”. Udało nam się przebrnąć przez karty dokumentacji. W mojej szkole było ich dużo. Wypełnialiśmy na bieżąco, żeby nie zostawiać wszystkiego na koniec. Myślę, że to jest dobry sposób. Sprawozdanie pisali moi uczniowie, było też miejsce na moje spostrzeżenia.

Iwona Rafalska, nauczycielka z Suwałk

4. Realizujemy projekt!

Wykonywanie zaplanowanych działań pod okiem opiekuna

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 4.

Projekt edukacyjny jest realizowany przez zespół uczniów pod opieką nauczyciela i obejmuje (...):

3) **wykonanie zaplanowanych działań;** (...)

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 5.

Szczegółowe warunki realizacji projektu edukacyjnego określa dyrektor gimnazjum w porozumieniu z radą pedagogiczną.

O zadaniach opiekuna przeczytasz w regulaminie realizacji projektów obowiązującym w Twojej szkole.

Twoi uczniowie mają za zadanie samodzielnie wykonać zaplanowane zadania. Monitorowanie ich działań potrzebne Ci będzie do oceny końcowej projektu. Powiedz uczniom, iż na etapie realizacji projektu są oceniani przez nauczyciela, a także dokonują samooceny. Wykorzystaj do tego kartę oceny. Przypomnij uczniom, że mogą wykorzystać portfolio do gromadzenia materiałów.

Co należy do Twoich zadań podczas wykonywania działań przez uczniów?

- **Udzielanie wskazówek**, żeby uczniowie mieli poczucie, iż zmierzają we właściwym kierunku;

IGO RADZI

Warto cały czas pamiętać, iż projekt jest samodzielnym działaniem uczniów. Nauczyciel jest osobą wspierającą.

- **Motywowanie** do pracy, by w trudnych chwilach zespół nie zniechęcił się do podejmowania zaplanowanych działań;

IGO RADZI

Stosuj motywację pozytywną zamiast negatywnej.

- **Przekazywanie informacji zwrotnej:** co uczniowie zrobili dobrze, a co mogliby zrobić inaczej. Podczas spotkania uczniowie dokonują też samooceny: co uważają za udane, z czego są zadowoleni i co należy jeszcze zrobić;

IGO RADZI

Podczas spotkania pamiętaj, że pozytywne nastawienie do uczniów jest bardzo ważne.

- **Wypełnianie** z uczniami niezbędnej **dokumentacji**, która potrzebna jest do oceny. Przykłady takiej dokumentacji znajdziesz w załącznikach (karty pracy).

IGO RADZI

Trzeba zrozumieć sens prowadzenia dokumentacji, żeby ją polubić. Bez tego łatwo ją zniechęcić - stanie się uciążliwym obowiązkiem, kolejnym obciążeniem odciągającym od pracy z uczniami. Koniecznie trzeba ustalić, jaka będzie nagroda dla uczniów i nauczyciela za wypełnienie dokumentacji. Wtedy można spojrzeć na dokumentację przychylniej i bardziej ochoczo ją wypełnić

Nie miałam problemu z dokumentacją. Wcale nie było jej dużo. Wszystko szybko udało się wypełnić. W mojej szkole trzeba było podpisać z uczniami kontrakt i napisać sprawozdanie.

*Agnieszka Chmielewska, nauczycielka
Zespołu Szkół nr 2 w Suwałkach*

Publiczna prezentacja

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 4.

Projekt edukacyjny jest realizowany przez zespół uczniów pod opieką nauczyciela i obejmuje (...):

4) publiczne przedstawienie rezultatów projektu edukacyjnego.

Według rozporządzenia ministra, uczniowie mają za zadanie publicznie zaprezentować efekty swojej pracy. Co jednak oznacza „publicznie”? Czy wystarczy, by prezentacja odbyła się przed innymi klasami? Decyzja należy do szkoły.

Po co jest prezentacja?

- Motywuje uczniów do pracy,
- zwiększa poczucie odpowiedzialności,
- uczy zachowania w sytuacjach publicznych,
- daje szansę nabrania pewności siebie.

5 spraw, które trzeba ustalić przed publicznym wystąpieniem. Daj wskazówki uczniom:

- Co należy przygotować do publicznego wystąpienia? (Może poćwiczyć dykcję, nauczyć się jakiegoś programu komputerowego, kupić potrzebne rzeczy, np. album)

Fot. Agnieszka Kochanowicz, 2009 r.

- Ile czasu powinna trwać prezentacja?
- W jaki sposób zostaną pokazane efekty pracy uczniów?
(Wystawa, prezentacja, film)
- Kto weźmie udział w prezentacji?
- Jak będzie przebiegała prezentacja?

W mojej szkole opiekunami projektu byli wychowawcy. Moi uczniowie sami wymyślili temat projektu: „Suwalszczyzna w obiektywie. Cztery pory roku”. Przygotowanie do prezentacji wymagało od nich dużo pracy. Moi uczniowie sami zorganizowali wyjazd w plener z noclegiem. Efektem działań uczniów była piękna wystawa zdjęć, która gościła nie tylko w murach szkolnych. Jestem dumna z moich uczniów.

Iwona Rafalska, nauczycielka z Suwałk

5. Po realizacji projektu – jak oceniać efekty?

Rozporządzenie MEN z 20 sierpnia 2010 r.

Art. 21. a. 6.

Kryteria oceniania zachowania ucznia gimnazjum zawarte w ocenianiu wewnątrzszkolnym uwzględniają udział ucznia w realizacji projektu edukacyjnego.

Ocenianie nie należy do najłatwiejszych zadań nauczyciela. W metodzie projektowej ocenianie różni się od tradycyjnego, które polega na stawianiu oceny za wiedzę. Tutaj chodzi bardziej o przekazywanie informacji zwrotnej.

Rozporządzenie wymaga uwzględnienia udziału w projekcie w ocenie z zachowania. Zadaniem opiekuna projektu jest przekazanie wychowawcy oceny projektów zespołowych. Jak powinna wyglądać ocena opisowa? Rozporządzenie nie daje w tym zakresie wytycznych. Wszystko zależy od ustaleń w Twojej szkole. Ocena może być ustna lub pisemna.

Nauczyciel może też wystawić ocenę z danego przedmiotu.

Cechy oceniania w metodzie projektów:

- Stosowanie jasnych, podanych wcześniej kryteriów.
- Wielowymiarowość oceny (wiedza, zdolności, myślenie, metapoznanie, emocje, itd.).
- Zadania są istotne dla ucznia wymagające korzystania z wiedzy w sytuacjach realnego życia.

Źródło: Bogusława Dorota Gołębiak [red.],
Uczenie metodą projektów, Warszawa 2002.

Oceniamy trzy aspekty projektu:

- przygotowanie,
- wykonywanie zaplanowanych działań,
- efekt końcowy / Prezentację.

Możliwe sposoby oceniania:

- **ocenianie indywidualne**
Dotyczy jednego ucznia. Oceniamy indywidualne zaangażowanie, efektywność działania, terminowość, komunikację z innymi, osiągniętą wiedzę itd.,
- **ocenianie grupowe**
Dotyczy zespołu. Należy oceniać efekt pracy zespołowej. Trzeba też ocenić proces tworzenia: komunikację, podejmowanie decyzji itd.,

- **samoocena**

Uczeń samodzielnie dokonuje oceny swoich działań. Wzór znajduje się w załączniku,

- **ocenianie uczniów przez innych uczniów**

Taka ocena może dotyczyć realizacji całego projektu lub tylko samej prezentacji. Wcześniej należy określić kryteria oceny przez uczniów. Wzór znajduje się w załączniku.

Ewaluacja – pozwala zobaczyć efekty swojej pracy.

Ewaluacja to systematyczny i jawny proces gromadzenia i analizowania danych ułatwiający podjęcie decyzji, czy dany program przyjąć, zmienić czy odrzucić, czyli określenie, czy zaszło to, co zostało zaplanowane, oraz jak to, co zaszło, ma się do tego, co przewidywano.

*Źródło: Uczenie metodą projektów,
pod. red. Bogusławy Doroty Gołębiak, Warszawa 2002.*

1. Ewaluacja ustna:

Porozmawiaj z uczniami na temat projektu.

Przykładowe pytania:

- czy Waszemu zespołowi udało się zrealizować cele projektu?
- jeżeli cele nie zostały osiągnięte, to dlaczego?
- czy jesteście zadowoleni z pracy w zespole?

- Jak wyglądała współpraca w zespole?
- Jak wyglądała współpraca z opiekunem?
- Co Wam się podobało podczas projektu? (Obszary do oceny: opracowywanie projektu / praca w zespole / realizowanie ustalonych działań / prezentacja),
- Co trzeba zmienić, przystępując do realizacji kolejnego projektu?

2. Ewaluacja pisemna:

Przygotuj ankietę ewaluacyjną, którą daj uczniom po zakończeniu projektu. W takiej ankiecie możesz też sprawdzić wiedzę, umiejętności, które uczniowie zdobyli podczas projektu.

Nagroda: Koniecznie po zakończeniu projektu obdaruj siebie czymś pozytywnym – zasłużyłeś na to.

IGO RADZI

Warto mieć dla siebie listę źródeł mocy, by sięgać do nich w trudnych sytuacjach.

6. Przydatne wskazówki

Sposoby na konflikty i kryzysy

Przed rozpoczęciem i w trakcie projektu mogą pojawić się różnorakie utrudnienia.

Naczelna zasada, która pomaga, brzmi: „Nie bój się trudnych sytuacji”. Kryzys może być początkiem dobrego, jeśli będziemy szukać sposobów na rozwiązanie trudności, a nie powodów zaistniałej sytuacji. Pamiętaj, że potrzebujesz wsparcia. Spróbuj je sobie zapewnić – ze strony koleżanek i kolegów. Nie zrażaj się biernością uczniów, brakiem zapału. Czasami na początku uczniowie mają bariery. Jeśli uczniowie nie będą mieli motywacji, nie będą mieli też zapału.

Przykład ze studiów:

Pamiętam, że na drugim roku studiów chcieliśmy zrobić otrzęsiny dla pierwszego roku. Zapaleńców było troje. Moje koleżanki stwierdziły, że nie będą z siebie robić błaznów. Chcieliśmy się wycofać z tego pomysłu i dać sobie spokój, mieliśmy zdecydowany opór. Z pomocą przyszedł nasz wykładowca, który powiedział nam słowa, które pomagają mi w takich sytuacjach do dziś: Nie każdy czuje w sobie ducha aktywisty, zawsze muszą być osoby, które będą

mobilizowały innych do działania. Otrzęsiny udały się znakomicie, a koleżanki stwierdziły, że świetnie się bawiły. Zaraziliśmy ich zapałem.

*Marta Daniłowicz, nauczycielka
z Zespołu Szkół Ogólnokształcących w Przerośli*

Bariery w dobrym przeprowadzeniu projektów.

Przykłady:

- niskie poczucie własnej wartości,
- brak motywacji,
- nieumiejętność planowania i organizowania własnej pracy,
- obawa przed negatywną oceną,
- brak doświadczenia w realizacji projektów,
- brak zaufania do innych.

Jak pokonać te bariery?

Krok 1: przede wszystkim ważne jest uświadomienie sobie istnienia barier, czynników hamujących swobodne i pełne zapału poruszanie się w przestrzeni projektu.

Krok 2: jeśli wiesz, jakie masz bariery, to możesz nad nimi popracować. Nauczyciel, który nie zna się dobrze na projektach, może zdobyć informacje na ten temat w dostępnych źródłach, porozmawiać z doświadczonymi kole-

żankami, skorzystać z forów internetowych. Uczeń może otrzymać wsparcie od nauczyciela, rodzica, koleżanki. Np. jeśli brakuje mu motywacji, to może poszukać jej źródeł.

Krok 3: bądź pewny(a) tego, co robisz. Działanie z zapamiętaniem, przeświadczeniem, że to jest ważne, daje siłę napędową.

Krok 4. daj sobie i innym prawo do błędów. Każdy ma prawo błędzić. Najważniejsze, by wyciągać wnioski i nie popełniać tych samych błędów w przyszłości.

Dopóki dąży, błądzi człowiek.

*Johann Wolfgang von Goethe (1749–1832),
najwybitniejszy niemiecki poeta okresu romantyzmu.*

Najczęstsze przyczyny konfliktów:

- osobowe zgrzyty, opieszałość w wykonywaniu swojego zadania,
- dominacja jednego lub kilku członków zespołu.

Przyczyny kryzysu:

- niezrozumienie celu,
- zbyt odległy cel,
- znużenie działaniem.

Co robić w sytuacji konfliktu?

Przykład: Uczniowie narzekają, że jeden uczeń z ich grupy nic nie robi.

Najpierw zachęć członków grupy, by sami porozmawiali z kolegą. Jeśli działania zespołu nie przynoszą pożądanых rezultatów, niezwłocznie zajmij się tą sytuacją. Przykładowy schemat postępowania w trudnej sytuacji:

Etap 1. Przeprowadź najpierw rozmowę z uczniem, którego dotyczy problem. Nie oceniaj go, postaraj się szukać przyczyn, barier.

Etap 2. Zorganizuj spotkanie w zespole. Powiedz, że występujesz w roli mediatora, doradcy. Poproś, by zespół, zwracając się do kolegi / koleżanki, powiedział, jakie ma zastrzeżenia. Przypomnij o komunikacji „ja”. Powiedz też, że będziesz robił „stop” (przerwę), jeśli zostanie naruszona zasada poszanowania i dobrej komunikacji.

Etap 3. Poproś ucznia, którego dotyczy problem, by powiedział, jak sytuacja wygląda z jego strony. Dbaj o to, by koledy / koleżanki nie przerywali monologu.

Etap 4. Jeśli zobaczysz, że wytworzyła się przyjazna at-

mosfera i uczniowie są gotowi na zmianę, powiedz, że teraz muszą ustalić, co dalej. Przypomnij też o konsekwencjach, jakie wiążą się z brakiem aktywności w realizacji projektu – wpływa to na ocenę zachowania.

Etap 5. Zapoznaj uczniów z możliwymi rozwiązaniami:

- burza mózgów w zespole na temat przyczyny i sposobu rozwiązania problemu,
- eliminacja słabego ogniwa (np. jeżeli uczeń ma problemy z obsługą programu komputerowego, to rozwiązaniem może być nauczanie go tej umiejętności).

Jak motywować i dlaczego?

Motywacja – ogół procesów psychicznych pobudzających do działania.

Motywowanie – kształtowanie prawidłowych postaw i umiejętności prowadzących do wewnętrznej motywacji aktywności poznawczej, społecznej i samorozwoju.

*Źródło: Uczenie metodą projektów,
pod red. Bogusławy Doroty Gołębiak, Warszawa 2002.*

Jeśli uczeń ma problemy w domu albo jest głodny, trudno będzie nam zmotywować go do nauki. Trzeba pamiętać, że istnieją czynniki od nas niezależne. Na miarę naszych możliwości

możemy jednak wspierać ucznia. Przykładowo, jeśli wiemy, że jest on niedożywiony, zwróćmy na to uwagę pedagogowi, który może zapewnić uczniowi darmowe obiady w szkole. Jeśli chcemy, aby nasi uczniowie odnosili sukcesy w szkole, pamiętajmy, że **istotne jest rozumienie ich potrzeb**.

IGO RADZI

Warto pamiętać o piramidzie potrzeb A. Masłowa. Nie tylko uczniowie mają potrzeby nauczyciele również je mają!

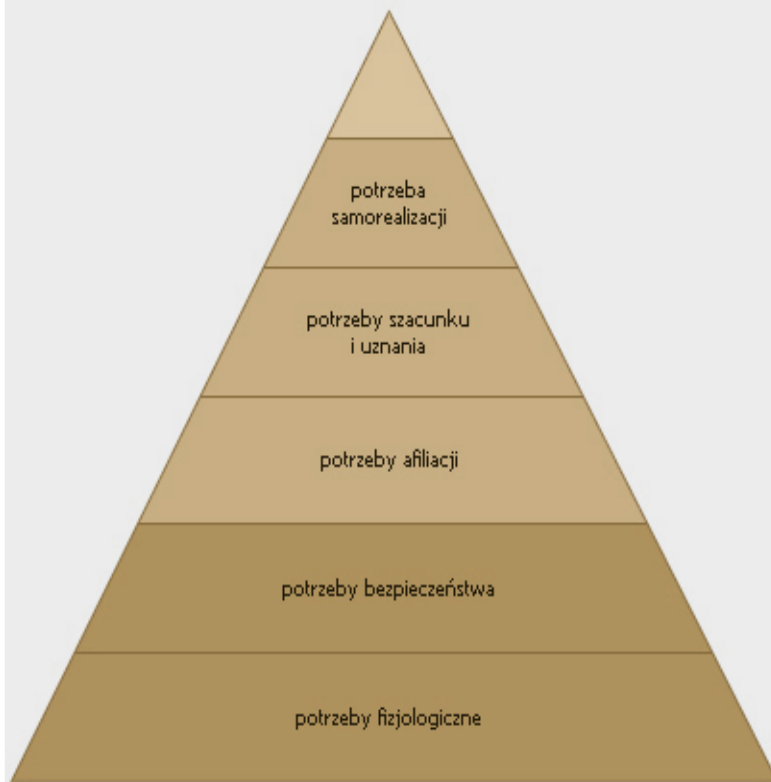
5 kroków motywujących według IGO:

Krok 1. Stwórz odpowiedni klimat.

Lepiej pracuje się w atmosferze wzajemnej życzliwości, dobrych relacji, kiedy wspieramy się, troszczymy, doceniamy osiągnięcia. Czyż nie miło jest nauczycielowi, jeśli koleżanka lub kolega pochwali jakieś przedsięwzięcie, a nie tylko skrytykuje?

Krok 2. Poznaj lepiej ucznia.

Poznaj indywidualne potrzeby i zainteresowania, skoncentruj uwagę na sposobach skłaniania uczniów do tego, by czuli się odpowiedzialni za własną naukę i aktywnie się w nią zaangażowali.

Piramida Masłowa

< potrzeby wiedzy i estetyki

< potrzeby odbioru społecznego

< potrzeby społeczne

< potrzeby stabilizacji

< potrzeby podstawowe

Potrzeby wyższego
rzędu

Potrzeby niższego
rzędu

Niemożliwe? Za dużo uczniów? Znam nauczycielkę, która uczyła w sześciu różnych klasach, a dla każdej z nich założyła oddzielny segregator z informacjami o uczniach.

Krok 3. Nie dawaj ani zbyt łatwych, ani zbyt trudnych zadań.

Dzięki temu uzyskasz umiarkowany poziom napięcia. Tutaj możesz indywidualizować pracę, wtedy uczniowie chętniej zaborą się do wykonania zadania.

Krok 4. Dawaj możliwości osiągnięcia sukcesu.

Doceniaj nie tylko efekt pracy, ale też wysiłek. Stosuj informację zwrotną; mów uczniowi, co jeszcze ma poprawić, a co zostało wykonane prawidłowo.

Krok 5. Stwórz przestrzeń, w której uczeń ma wpływ na rodzaj zadań, ustalenie nagród, konsekwencji.

Przykład: uczniowie w grupach ustalają konsekwencje za niewywiązywanie się z ustalonych zadań. Taka listę można zapisać w kontrakcie.

Naturalny zapal do nauki występuje we wczesnym etapie kształcenia. Później motywacja ucznia staje się bardziej świadoma.

Motywacja Błyskawiczna

(Metoda MB dr. Michaela V. Pantalona)

- Sięgnąć w głąb siebie – bo skuteczna jest jedynie wewnętrzna motywacja,
- uświadomić sobie, że warto to zrobić – bo to jest ważne dla mnie (cel osobisty),
- wyjaśnić sobie, dlaczego chcę podjąć się jakiegoś zadania – bo najważniejsze jest, żeby tego chcieć, pragnąć, potrzebować, dążyć,
- wyobrazić sobie, że już nastąpiła zmiana i zobaczyć jej pozytywne skutki.

Ćwiczenie – czy zmotywuje mnie metoda MB? Oto 6 pytań, które pozwalają wyrzec natychmiastowy wpływ.

IGO RADZI

Ta metoda naprawdę działa! Wykorzystywaliśmy ją podczas pisania tej publikacji.

Motywacja jest ważna nie tylko dla ucznia, ale również dla nauczyciela. Zdecydowanie łatwiej być opiekunem projektu, mając wysoką motywację do prowadzenia projektu.

Problemy metody 6 pytań	Miejsce na własne odpowiedzi
1. Dlaczego mógłbym dokonać zmiany?	
2. W jakim stopniu jestem gotowy na zmianę (według skali 1–10)?	
3. Dlaczego nie wybrałem mniejszej liczby?	
4. Wyobrażam sobie, że nastąpiła zmiana – jakie byłyby jej pozytywne skutki?	
5. Dlaczego te skutki są dla ciebie ważne?	
6. Jaki jest na- stępny krok, jeśli takowy istnieje?	

Źródło: Michael V. Pantalon, *Błyskawiczne wywieranie wpływu. Jak motywować siebie i innych do natychmiastowego działania? Metoda sześciu kroków*. GWP Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2011.

Jak podtrzymać (lub przywrócić) motywację uczniów?

- Systematycznie sprawdzać, co naprawdę zostało zrobione,
- spotykać się z uczniami często, może być na krótko,
- doceniać i chwalić to, co już zrobili,
- pomagać w razie poważnych problemów,
- informować o projekcie rodziców i zachęcić ich do współpracy,
- promować projekt poza szkołą, nawiązać kontakt z lokalnymi mediami,
- zaangażować ekspertów i zewnętrznych obserwatorów,
- potraktować przygotowanie publicznej prezentacji jako źródło motywacji,
- przypominać o perspektywie oceny (zaliczenia) i terminie ukończenia projektu,
- oceniać i doceniać realizację poszczególnych etapów projektu,
- stosować ocenianie kształtujące – oceniać poszczególne etapy pracy nad projektem.

„Czas dla drużyny”. Działaniem wzmacniającym motywację zespołu mogą być również celowe, krótkie przerwy w pracy nad projektem wprowadzone na wniosek nauczyciela lub zespołu.

Źródło: Agnieszka Mikina, Bożena Zajac, *Metoda projektów w gimnazjum. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjum*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.

Nauczanie metodą rozwiązywania problemów

Jest to strategia edukacyjna zakładająca, że uczniowie uczą się poprzez rozwiązywanie problemów. W tej metodzie chodzi nie tylko o rozwiązywanie problemów w nauczaniu i radzenie sobie z trudnościami w uczeniu się. Nie każde pytanie i zagadnienie omawiane na lekcji można potraktować jako problem do rozwiązania.

Problem istnieje wtedy, gdy po pierwsze **wiadomo, co się chce osiągnąć**, a po drugie – **istnieją ograniczenia i przeszkody** w dochodzeniu do celu.

Najważniejsze elementy tej metody:

1. Musimy znaleźć problem lub problematyczną sytuację.
2. Problem powinien dotyczyć dziedziny (przedmiotu), którym się zajmujemy i jego rozwiązanie jest ważne dla zrozumienia tej dziedziny lub poszczególnych zagadnień z nią związanych.

3. Problemowa sytuacja ma wspólne charakterystyczne cechy:

- jest niejasna, ma nieokreśloną strukturę,
- często zmienia się wraz z uzyskaniem nowych informacji,
- nie daje się łatwo rozwiązać.

Stosowanie metody nauczania przy pomocy rozwiązywania problemów:

- czyni nauczanie „autentycznym” (zbliża szkołę do prawdziwego życia),
- uczy uczniów odpowiedzialności za podejmowane decyzje,
- zwiększa autonomię uczniów i przez to motywuje ich do zgłębiania wiedzy,
- uczy samodzielności myślenia i odwagi eksperymentowania.

Przykłady problemów:

- Jak zmniejszyć zużycie wody w domu?
- Jak pomóc uchodźcom w Polsce?
- Jak zachęcić młodych ludzi do udziału w życiu publicznym?

Etapy rozwiązywania problemu:

- rozpoznanie i sformułowanie problemu,

- określenie przeszkód i ograniczeń,
- wymyślenie rozwiązań,
- wybór i sprawdzenie rozwiązania.

Źródło: <http://lca.szkolazklasa.pl/197.xml>

Z pamiętnika nauczyciela

 Metoda projektu na dobre zagościła w moim warsztacie pracy jakieś 12 lat temu. Początki jej stosowania nie należały do łatwych. Musiałam nauczyć się odpowiednio opracowywać nie tylko tematy projektów, ich cele, ale również wymagania dla uczniów, kryteria oceny, ustalać zasady pracy w grupie czy w końcu harmonogram prac. Oprócz tego należało do niej przekonać samych zainteresowanych, bez których aktywnego udziału efekt końcowy jest niemożliwy do osiągnięcia, czyli uczniów.

Na początku nie było to wcale łatwe, nie wszyscy chcieli pracować nową metodą, niektórzy w ogóle nie wywiązywali się ze swoich zadań. Dlatego postanowiłam przygotowywać uczniów do pracy tą metodą etapami - na początku na lekcjach języka polskiego ćwiczyliśmy poszczególne etapy pracy wspólnie (gromadzenie materiałów, selekcjonowanie informacji, prezentacja efektów pracy w grupie, etc.), w różnych podziałach kla-

sy na grupy, każdy z tych etapów zakończony był wspólnym omówieniem wykonanego zadania oraz trudności, jakie napotkali uczniowie – co pomagało im pracować, a co przeszkadzało. Z perspektywy czasu śmiało mogę powiedzieć, że taki sposób przygotowania uczniów do pracy tą metodą daje najlepsze efekty.

Swoją przygodę z wykorzystaniem projektów na lekcjach języka polskiego zaczęłam od wykorzystywania tej metody do pracy z lekturą szkolną. Przykładem takiego projektu może być praca z „Krzyżakami”. Podzieliłam uczniów losowo na grupy, z których każda otrzymała do wykonania inne zadanie związane z czytaniem lektury. Zadaniami grup było ukazanie życia codziennego w średnio-wiecznej Polsce z uwzględnieniem obyczajów rycerskich, dnia codziennego rycerza, ważnych wydarzeń historycznych opisanych w powieści, ukazaniu różnic w opisie rycerzy polskich i krzyżackich. W przygotowanych przez siebie prezentacjach uczniowie musieli odwoływać się do konkretnych wydarzeń z powieści, popierać swoje wnioski odpowiednimi cytatami. Wybrałam ten sposób pracy, ponieważ przekonałam się, że dzięki niemu uczniowie uczą się odpowiedzialności za własną naukę, samodzielności i samodzielnego uczenia się, planowania i organizacji pracy, zbierania i selekcjonowania informacji. A oprócz tego zmusza ich ona do przeczytania lektury, a nie jej

opracowania. Ponadto stwarza ona uczniom wiele innych możliwości, np. doskonalą w nich umiejętność pracy w grupie i prezentowania efektów swojej pracy na szerszym forum. Podobnego zdania są również sami uczniowie, którzy pracując ze mną tą metodą od klasy pierwszej gimnazjum - sami zauważają, że warto dobrze podzielić pracę, wywiązywać z przydzielonych zadań w terminie, tak rozplanować pracę, by każdy członek zespołu miał do wykonania zadanie na miarę swoich możliwości.

Metoda ta moim zdaniem jest także bardzo dobrym sposobem na obserwowanie klasy przez wychowawcę, ponieważ stwarza możliwość bliższego poznania się uczniów, uczy ich odpowiedzialności nie tylko za siebie, ale także za innych członków zespołu. Mnie natomiast daje doskonały obraz klasy jako grupy, łatwiej jest odkryć, jak dana osoba funkcjonuje w grupie; tego nie można tak dokładnie obserwować podczas zajęć lekcyjnych, gdzie ogranicza nas czas. Natomiast spotykając się z poszczególnymi grupami indywidualnie i na bieżąco omawiając z nimi zaistniałe problemy, mogę wspólnie z uczniami, nie narzucając im swojego zdania, próbować je rozwiązywać. Na początku tym, co zawsze sprawia uczniom trudności, jest przestrzeganie harmonogramu pracy - skoro mamy tyle czasu, to po co dzielić pracę na etapy, przecież można wszystko wykonać w ostatnim

tygodniu. Tu pomocą są obowiązkowe spotkania z liderami zespołów, podczas których przedstawiają oni efekty swojej pracy, mogą dopytać się w razie pojawiających się wątpliwości czy zgłosić trudności.

Małgorzata Kociół,
Zespół Szkół Ogólnokształcących STO w Warszawie

Warto przeczytać

- Agnieszka Mikina, Bożena Zajac, *Metoda projektów w gimnazjum. Poradnik dla nauczycieli i dyrektorów gimnazjum*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.
- Jadwiga Łojek, Violetta Panfil, *Ścieżki edukacyjne w szkole ponadgimnazjalnej*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2003.
- Michael V. Pantalon, *Błyskawiczne wywieranie wpływu. Jak motywować siebie i innych do natychmiastowego działania? Metoda sześciu kroków*, Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne, Gdańsk 2011.
- Jacek Strzemieczny, *Jak organizować i prowadzić gimnazjalne projekty edukacyjne. Poradnik dla dyrektorów, szkolnych organizatorów i opiekunów projektów*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010.
- Bogusława Dorota Gołębiak [red.], *Uczenie metodą projektów*, Wydawnictwa Szkolne i Pedagogiczne, Warszawa 2002.

7. Załączniki

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z 20 sierpnia 2010 r. (fragment dotyczący projektów)

Art. 21. a.

1. Uczniowie gimnazjum biorą udział w realizacji projektu edukacyjnego.
2. Projekt edukacyjny jest zespołowym, planowym działaniem uczniów, mającym na celu rozwiązanie konkretnego problemu, z zastosowaniem różnorodnych metod.
3. Zakres tematyczny projektu edukacyjnego może dotyczyć wybranych treści nauczania określonych w podstawie programowej kształcenia ogólnego dla gimnazjów lub wykraczać poza te treści.
4. Projekt edukacyjny jest realizowany przez zespół uczniów pod opieką nauczyciela i obejmuje następujące działania:
 - 1) wybranie tematu projektu edukacyjnego;
 - 2) określenie celów projektu edukacyjnego i zaplanowanie etapów jego realizacji;
 - 3) wykonanie zaplanowanych działań;
 - 4) publiczne przedstawienie rezultatów projektu edukacyjnego.

5. Szczegółowe warunki realizacji projektu edukacyjnego określa dyrektor gimnazjum w porozumieniu z radą pedagogiczną.
6. Kryteria oceniania zachowania ucznia gimnazjum zawarte w ocenianiu wewnątrzszkolnym uwzględniają udział ucznia w realizacji projektu edukacyjnego.
7. Wychowawca klasy na początku roku szkolnego, w którym uczniowie będą realizować projekt edukacyjny, informuje uczniów i ich rodziców (prawnych opiekunów) o warunkach realizacji projektu edukacyjnego.
8. Informacje o udziale ucznia w realizacji projektu edukacyjnego oraz temat projektu edukacyjnego wpisuje się na świadectwie ukończenia gimnazjum.
9. W szczególnie uzasadnionych przypadkach, uniemożliwiających udział ucznia w realizacji projektu edukacyjnego, dyrektor gimnazjum może zwolnić ucznia z realizacji projektu edukacyjnego.
10. W przypadkach, o których mowa w ust. 9, na świadectwie ukończenia gimnazjum w miejscu przeznaczonym na wpisanie informacji o udziale ucznia w realizacji projektu edukacyjnego wpisuje się „zwolniony” albo „zwolniona”.

Kontrakt na wykonanie projektu

zawarty w dniu
między
imię i nazwisko nauczyciela

a zespołem w składzie:

1.
2.
3.
4.
5.
6.

imię i nazwisko ucznia, klasa

Temat projektu:

Cele projektu:

Formy realizacji projektu:

Efekt końcowy projektu:

Termin rozpoczęcia i zakończenia projektu:

Na mocy niniejszego kontraktu:

1. Uczniowie zobowiązują się do wykonania działań zgodnie z ustalonym harmonogramem realizacji projektu zgodnie z założeniami zawartymi w kontrakcie.

2. Uczniowie mają obowiązek uczestniczyć w konsultacjach z nauczycielem.
3. Uczniowie zobowiązują się do zaprezentowania publicznie efektów swojej pracy.
4. Nauczyciel prowadzący projekt zobowiązuje się do prowadzenia konsultacji z uczniami w ustalonych terminach oraz służenia uczniom pomocą w sytuacjach, gdy zespół wykonujący projekt tego potrzebuje.

Konsekwencje nieprzestrzegania zobowiązań:

1. W przypadku jednorazowego niedotrzymania terminu wykonania zadania uczeń otrzyma ustne upomnienie od nauczyciela.
2. Jeśli pomimo upomnienia, licznych rozmów, uczeń nadal nie wywiązuje się z przydzielonego zadania, może zostać wykluczony z zespołu, co skutkuje oceną naganną z zachowania.

Prowadzący projekt

.....

(podpis nauczyciela)

Wykonujący projekt

1.

2.

3.

4.

5.

(podpisy uczniów)

Harmonogram projektu edukacyjnego

Zadania	Formy realizacji	Osoby odpowiedzialne	Potrzebne środki	Termin wykonania prac

Tabela oceny pracy projektowej

Etapy realizacji projektu	Umiejętności	Ocena (w skali 1-6)			
		numer grupy			
		I	II	III	IV
Praca w grupach (na podstawie obserwacji oraz informacji zwrotnej otrzymanej od uczniów)	• zaangażowanie wszystkich uczniów w grupie • rozwiązywanie problemów • samoocena osiągnięć				
Zebranie i opracowanie materiałów	• ilość zgromadzonych materiałów • różnorodność źródeł informacji • sposób prezentacji (czy był ciekawy i zrozumiały dla uczniów)				
Prezentacja	• wykorzystanie czasu prezentacji • zainteresowanie innych uczestników • sposób mówienia (precyzja wypowiedzi, akcentowanie)				
Poprawność merytoryczna	• poprawność prezentowanej treści				

Sprawozdanie z realizacji projektu edukacyjnego

Skład zespołu:

1.
2.
3.
4.
5.

Imię i nazwisko opiekuna:

Temat projektu:

Cele projektu:

Czas realizacji:

Opis przebiegu realizacji projektu edukacyjnego:

Metody, źródła wykorzystane podczas realizacji projektu:

Refleksje po zrealizowaniu projektu (Czy Waszemu zespołowi udało się zrealizować cele projektu? Czy jesteście zadowoleni z pracy w zespole? Jak wyglądała współpraca w zespole? Co Wam się podobało? Co trzeba zmienić, przystępując do realizacji kolejnego projektu?):

1.
2.
3.
4.
5.

(podpisy uczniów)

Miejscowość, data

Scenariusze zajęć na godzinę wychowawczą

Lekcja 1

Temat: Jak wygląda praca w zespole?

Czas: 45 min.

Przedmiot: godzina wychowawcza

Realizacja podstawy programowej: nie dotyczy

Cele:

Uczniowie:

- poznają zasady pracy zespołowej,
- rozumieją, na czym polega proces grupowy,
- doświadczają konfliktów, kryzysów i uczą się wyciągać z nich wnioski na przyszłość,
- umieją znaleźć sposoby rozwiązywania konfliktów.

Metody i formy pracy: praca w małych grupach, burza mózgów.

Pojęcia kluczowe: zespół, praca zespołowa.

Środki dydaktyczne: karteczki z napisami ról: lider, pesymista, leń, gaduła, optymista, krytykant, chętny do pomocy, donosiciel, lizus, kłótniwy, piniacz.

Przebieg zajęć:

1. Zapytaj uczniów, czym jest zespół. Zastosuj metodę burzy mózgów.

2. Następnie wspólnie wybierzcie najlepsze waszym zdaniem propozycje. Ustal z uczniami definicję zespołu.
3. Powiedz uczniom, że za chwilę będą pracować w 5–6 zespołach. Wymyśl zadanie dla każdej grupy. Przykłady: posprzątanie sali, zrobienie nowej gazetki, ustawienie ławek do pracy zespołowej itp.
4. Następnie powiedz, że każdy uczeń będzie miał do odegrania konkretną rolę. Omów krótko każdą z nich. Rozdaj uczniom karteczki z nazwami ról. Przykłady: lider, pesymista, leń, gaduła, optymista, krytykant, chętny do pomocy, donosiciel, lizus, kłótniwy, piniacz. W razie potrzeby role można dublować. Uczniowie mają ok. 15 min. na wykonanie zadania.
5. Po wykonaniu zadania poproś uczniów, by usiedli w swoich zespołach. Zaproś ich do dzielenia się swoimi uwagami. Każdemu zespołowi zadaj następujące pytania:
 - Jakie role odgrywaliście?
 - Jak się czuliście podczas pracy zespołowej?
 - Co wam się podobało?
 - Jakie były trudności podczas wykonywania zadania?
 - Co zabrałibyście do „walizki”, żeby wykorzystać na przyszłość?
6. Omów krótko przebieg lekcji. Powiedz, że na następnej lekcji będziecie rozmawiali na temat tego, jak dobrze współpracować w grupie.

Lekcja 2

Temat: Jak dobrze współpracować w grupie?

Czas: 45 min.

Przedmiot: godzina wychowawcza

Realizacja podstawy programowej: nie dotyczy

Cele:

Uczniowie:

- poznają zasady pracy zespołowej,
- rozumieją, na czym polega proces grupowy,
- doświadczają konfliktów, kryzysów,
- umieją znaleźć sposoby rozwiązywania konfliktów.

Metody i formy pracy: praca w małych grupach, symulacja.

Pojęcia kluczowe: proces grupowy, konflikt.

Środki dydaktyczne: karteczki samoprzylepne, opisy scenek.

Przebieg zajęć:

1. Poproś uczniów, by przypomnieli, jakie są trudności podczas pracy zespołowej. Poproś, by zapisali przykłady konfliktów, kryzysów na karteczkach.
2. Następnie przeczytaj zapisane przykłady. Spróbuj je pogrupować. Jedna grupa może dotyczyć osobistych relacji, druga niewywiązywania się z przydzielonego zadania itp.

3. Powiedz uczniom, że podczas pracy zespołowej występują konflikty, kryzysy. Najważniejsze, by się ich nie bać, nie uciekać od nich, lecz szukać sposobów na ich zażegnanie.
4. Zaproponuj uczniom ćwiczenia symulacyjne, podczas których będą pokazywać sytuacje konfliktowe, szukać metod ich rozwiązania. Podziel uczniów na 4-6 zespołów. Zadanie składa się z dwóch etapów – pierwszym jest pokazanie sytuacji konfliktowej, drugi etap to szukanie rozwiązań. Zadaniem każdego zespołu jest odegranie scenki, w której jest pokazany konflikt. Każda grupa otrzymuje opis scenki. Czas na przygotowanie: 5 min.

Scenka I

Wasz zespół zna już temat projektu edukacyjnego, który brzmi: „Co zrobić, żeby uczniowie w szkole segregowali śmieci?”

O czym ma być scenka?

Przygotujcie scenkę, w której pokażecie Wasze pierwsze spotkanie. Macie porozmawiać o swoich zainteresowaniach, możliwościach, poszukać pomysłów na realizację projektu.

Na tym spotkaniu dochodzi do konfliktu. Jeden z Was zachowuje się jak przywódca, nie zważa na opinie innych.

Scenka II

Wasz zespół zna już temat projektu edukacyjnego, który brzmi: „Co zrobić, żeby uczniowie w szkole segregowali śmieci?”. Udało Wam się zaplanować projekt. Jesteście w trakcie wykonywania poszczególnych zadań.

O czym ma być scenka?

Przygotujcie scenkę, w której pokażecie Wasze kolejne spotkanie. Każdy z Was dzieli się tym, co zrobił. Na tym spotkaniu dochodzi do konfliktu. Jeden z Was mówi, że nie wykonał zadania. Ci, którzy się wywiązali, są zdenerwowani.

Scenka III

Wasz zespół zna już temat projektu edukacyjnego, który brzmi: „Co zrobić, żeby uczniowie w szkole segregowali śmieci?”. Udało Wam się zaplanować projekt. Jesteście w trakcie wykonywania poszczególnych zadań.

O czym ma być scenka?

Przygotujcie scenkę, w której pokażecie na początku spotkanie dwóch osób z zespołu, które rozmawiają na temat słyszanych negatywnych opinii na swój temat. Potem przychodzą pozostałe osoby z zespołu. Dochodzi do sytuacji konfliktowej. Dwie osoby z zespołu mają pretensje do pozostałych, że są obmawiane.

Scenka IV

Wasz zespół zna już temat projektu edukacyjnego, który brzmi: „Co zrobić, żeby uczniowie w szkole segregowali śmieci?”. Udało Wam się zaplanować projekt. Jesteście w trakcie wykonywania poszczególnych zadań.

O czym ma być scenka?

Przygotujcie scenkę, w której pokażecie spotkanie, na którym dochodzi do kryzysu w grupie. Jesteście zmęczeni, znużeni realizowaniem projektu. Nie macie motywacji do działania.

5. Poproś zespoły o zaprezentowanie scenki. Po każdej scenie zapytaj uczniów, czego dotyczy konflikt, jaka jest przyczyna. Następnie szukaj z uczniami sposobów na rozwiązanie konfliktu, kryzysu. Poproś, by uczniowie pokazali w swojej scenie to rozwiązanie.
6. Po odegraniu scenek omów krótko najważniejsze sprawy. Przypomnijcie wraz z uczniami, jakie są przyczyny konfliktów, kryzysów oraz jakie są sposoby ich rozwiązania. Informacje na ten temat znajdziesz w tej publikacji. Zwróć uwagę, że konflikty są naturalnym procesem, który zachodzi w grupie. Ważne, by umieć szukać rozwiązań.

Lekcja 3

Temat: Co mnie motywuje?

Czas: 45 min.

Przedmiot: godzina wychowawcza

Realizacja podstawy programowej: nie dotyczy

Cele:

Uczniowie:

- umieją powiedzieć, czym jest motywacja,
- rozumieją, co ich motywuje do uczenia się,
- potrafią powiedzieć, co mogą zrobić, by zwiększyć motywację do uczenia się.

Metody i formy pracy: dywanik pomysłów, rysunek, dyskusja.

Pojęcia kluczowe: motywacja, motywacja do uczenia się.

Środki dydaktyczne: arkusze formatu A4, kredki, duży arkusz papieru, małe kartki samoprzylepne.

Przebieg zajęć:

1. Rozdaj uczniom kartki A4. Poproś ich, by narysowali, czym jest motywacja.
2. Następnie poproś uczniów, żeby powiesili swoje prace w różnych miejscach sali. Zaproś do obejrzenia galerii stworzonej z ich prac. Następnie powiedz uczniom, by wyrazili swoje zdanie po obejrzeniu prac. Swoje opinie, spostrzeżenia zapisują na dużej kartce powieszony w sali pod hasłem „Motywacja to...”.

3. Ci, którzy wykonają swoje zadanie, siadają w kręgu.
4. Kiedy wszyscy zasiądą w kręgu, zapytaj uczniów, jakie odpowiedzi były najczęstsze. Po krótkim omówieniu podaj słownikową definicję. Dodaj do listy motywów skłaniające ucznia do nauki.

Lista motywów skłaniających ucznia do nauki według Józefa Pietera:

1. *Wpływ sugestywny nauczyciela.*
2. *Obawa przed złą oceną.*
3. *Ciekawość i zainteresowanie.*
4. *Ambicja.*
5. *Siła nawyku.*
6. *Praktyczna przydatność wiedzy.*
7. *Potrzeby uzyskania świadectwa szkolnego.*
8. *Motywy ideowe i światopoglądowe.*

Rozdaj małe samoprzylepne karteczki. Zapytaj uczniów, co ich motywuje do uczenia się? Poproś, by uczniowie zapisali odpowiedzi, a następnie przykleili do tablicy.

Przeczytaj odpowiedzi na karteczkach i spróbuj je pogrupować.

Na koniec zapytaj uczniów, co mogą zrobić, by zwiększyć motywację do uczenia się.

Ściągawka dla uczniów.

Prawie wszystko o projekcie edukacyjnym

Drodzy uczniowie! To ściągawka dla Was. Prawie wszystko o projektach. Przeczytajcie!

1. Co to jest projekt edukacyjny?

Projekt edukacyjny jest zespołowym, planowanym działaniem uczniów, mającym na celu rozwiązanie konkretnego problemu z zastosowaniem różnorodnych metod.

2. O co tu dokładnie chodzi?

Rozkładamy definicję na części pierwsze.

Projekt jest zespołowym działaniem uczniów: oznacza to, że nie możecie wykonać tego projektu sami. Będziecie pracować w zespole. O tym, jakie to będą zespoły, zdecydować nauczyciel – opiekun projektu. Oczywiście będą podczas realizacji projektu zadania, które będziecie wykonywać samodzielnie. Nauczyciel będzie wspierał Wasze działania.

Co mi daje praca zespołowa? To dobry start na przyszłość. Dzięki pracy zespołowej możesz się nauczyć le-

piej rozumieć innych. Może dzięki temu zyskasz nowych przyjaciół?

A więcej konkretów? Samodzielne podejmowanie decyzji, planowanie i organizowanie swojej pracy, rozwiązywanie problemów, rozwijanie swoich zainteresowań i pasji. To wszystko zyskujesz dzięki pracy zespołowej.

Projekt jest planowanym działaniem uczniów. To znaczy, że pod opieką nauczyciela określacie cele projektu, wybieracie sposoby realizacji projektu.

Przykłady celów: Przeprowadzić ankietę wśród uczniów kl. II na wybrany temat.

Przykłady narzędzi: książki, Internet itp.

Projekt jest działaniem mającym na celu rozwiązanie konkretnego problemu.

Jak znaleźć problem do rozwiązania:

Nauczyciel może dać Wam już gotowy temat, który będzie zawierał jednocześnie problem do rozwiązania. Jeśli musicie sami go sformułować, to zastanówcie się, co jest dla Was ważne, czym się interesujecie.

Temat projektu: Mój region.

Szukacie teraz problemu do rozwiązania. Może być on sformułowany np. w postaci pytania problemowego: *Jak...? W jaki sposób...? Co możemy zrobić...?*

Problem do rozwiązania: Jakie są związki mojego regionu z krajami Afryki?

Przykład celu: należy zdobyć informacje na temat historii, obyczajów afrykańskich.

3. Jak pracować dobrze w zespole? Wskazówki.

Zorganizujcie wstępne spotkanie zespołu w miłej atmosferze. Porozmawiajcie o swoich zainteresowaniach. Zróbcie burzę mózgów pt.: „Zbieramy pomysły związane z tematem projektu”. Nie oceniacie swoich pomysłów w trakcie burzy mózgów. Dopiero po jej zakończeniu wspólnie zdecydujcie, które pomysły uważacie za trafne. Ustalcie zasady współpracy w zespole, konsekwencje łamania zasad i niewywiązywania się z ustalonych zadań. Podzielcie się zadaniami.

Przykładowe zasady pracy w zespole:

- mówimy komunikatem „ja”. (przykład komunikatu „ja”: „zdenewowało mnie Twoje zachowanie”; zamiast: „jesteś denerwujący”),
- traktujemy siebie z szacunkiem,
- jesteśmy dla siebie mili,
- oceniamy pracę i zachowania, a nie osoby,
- jeśli się z czymś nie zgadzamy, mówimy o tym w uprzejmy sposób oraz próbujemy podać inne rozwiązanie.
- Dopiszcie też swoje zasady:

•

Sposoby na konflikty:

- kompromis, czyli ustępstwo,
- konsensus, czyli szukanie trzeciego rozwiązania,
- głosowanie.

Co Was czeka?

- kontrakt z opiekunem projektu, otrzymacie również dokumentację, która jest ważna podczas realizacji projektu,
- wykonywanie zaplanowanych działań,
- prezentacja projektu.

5 spraw, które musicie ustalić przed publicznym wystąpieniem:

1. Co trzeba przygotować do publicznego wystąpienia? (Może poćwiczyć dykcję, nauczyć się jakiegoś programu komputerowego, kupić potrzebne rzeczy, np. album?)
2. Ile czasu chcecie poświęcić na prezentację?
3. W jaki sposób pokażecie efekty swojej pracy? Wystawa, prezentacja, film?
4. Kto weźmie udział w prezentacji?
5. Jak będzie przebiegała prezentacja?

Co jeszcze warto wiedzieć?

– Fazy rozwoju grupy:

Faza pierwsza: formowanie, inaczej kształtowanie się grupy. W tej fazie często pojawia się niepokój, to faza poznawania się. Członkowie zespołu sprawdzają, co jest dla nich wspólne, mówią o swoich pasjach, zainteresowaniach.

Faza druga: szturmowanie, faza konfliktu i buntu. Pojawiają się narzekanie, krytyka, walka o władzę. Członkowie mają wspólny cel, ale każdy chce działać na swój sposób. Nie są świadomi, że ważniejsza jest współpraca i wzajemna komunikacja. Wywiązują się konflikty pomiędzy różnymi typami osobowości, powstają obozy, które chcą przeforsować swój plan działania. W tej fazie często dochodzi do rozpadu grupy.

Faza trzecia: normowanie, faza współdziałania i spójności. Członkowie grupy zaczynają rozwiązywać konflikty, zaczynają się lepiej komunikować, rozumieć innych. Konflikty nie wywołują lęku, tylko są traktowane jako element rozwoju grupy. Członkowie dzielą się zadaniami, Zwiększa się poczucie bezpieczeństwa w grupie.

Faza czwarta: dojrzałość, faza realizowania zadań. Grupa koncentruje się na wytyczonych celach, realizuje zadania według ustalonego planu. W tej fazie zbudowane jest już duże zaufanie, komunikacja wielostronna.

Część II Projekty z edukacji globalnej

1. Dlaczego warto prowadzić projekty z edukacji globalnej?

Prowadzenie edukacji globalnej jest dla nauczyciela zarówno szansą, jak i obowiązkiem. Obowiązkiem – gdyż nowa podstawa programowa wprowadza istotne treści dotyczące tematyki globalnej do zakresu obowiązkowego nauczania w polskich szkołach.

Edukacja globalna jest równocześnie szansą, ponieważ pozwala przygotować młodych ludzi do wyzwań przyszłości – takich, z których my dorośli do niedawna nie zdawaliśmy sobie sprawy: do wymogów globalizacji w aspekcie gospodarczym, politycznym, społecznym, kulturowym i środowiskowym. Świat, w którym będą funkcjonować obecni gimnazjaliści, będzie znacznie różnił się od tego, który znany jest nam. Szkoła musi znaleźć sposób, aby przygotować do tego uczniów.

Wprowadzona w gimnazjach metoda projektu szczególnie sprzyja realizacji edukacji globalnej. Umożliwia

ona definiowanie problemów bliskich młodzieży (dowolność tematyki) i realizację działań nie tylko w ławce szkolnej, lecz również przy wykorzystaniu różnorodnych form pracy i źródeł informacji (dowolność sposobów realizacji).

Wyższa jakość nauczania

Większość przedmiotów nauczanych w szkole musi uwzględniać zmiany zachodzące w świecie.

Nauczyciel **języka polskiego** nie może pominąć nowych ważnych osiągnięć literatury, a przecież coraz częściej ich autorami są twórcy pochodzący z dotychczas odległych nam kręgów kulturowych. Wystarczy wspomnieć, że w ciągu ostatnich 10 lat literacką Nagrodę Nobla otrzymało aż sześciu pisarzy pochodzących z krajów globalnego Południa (czyli Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji) lub też w dalszym ciągu tam mieszkających – z Chin, Trynidadu i Tobago, RPA, Turcji, Mauritiusa i Peru. A przecież to tylko skromna część światowego dziedzictwa kulturowego.

Szkola dla kobiet w miejscowości Sabga w Prowincji Północno-Zachodniej w Kamerunie. Jest 44 uczennic, które uczą się na trzech poziomach. Szkoła ma jedno pomieszczenie. Zajęcia odbywają się raz w tygodniu, w niedzielę. Nauka dotyczy głównie koranu, a nauczycielem jest miejscowy immam. Na zdjęciu widzimy oprócz uczennic również gości z różnych krajów afrykańskich i europejskich.

Fot. Marcin Wojtalik, 2006 r.

Nauczyciel **biologii** zobowiązany jest w gimnazjum omówić m.in. ogólnoświatowe skutki ocieplenia klimatu. Jak można pominąć przy tym temacie skutki w krajach globalnego Południa, skoro właśnie tam są odczuwalne w o wiele większym stopniu niż w krajach bogatszych?

Nauczyciel **geografii** w gimnazjum, chociaż skupia się przede wszystkim na geografii Polski, równocześnie powinien – zgodnie z wymaganiami ogólnymi podstawy programowej dla geografii – nauczyć młodzież identyfikowania związków i zależności w środowisku przyrodniczym, gospodarce i życiu społecznym w różnych skalach przestrzennych – nie tylko lokalnej, regionalnej i krajowej, ale też globalnej. Wdrożenie edukacji globalnej zapobiega przeoczeniu tej ostatniej, największej skali. Pomoże też w przygotowaniu ucznia do nauki w szkole ponadgimnazjalnej, gdzie tematyka globalna zajmuje bardzo istotne miejsce.

Nauczyciel **wiedzy o społeczeństwie** znajdzie wśród obowiązkowych tematów nauczania wprowadzenie do tematyki globalnej. Podczas egzaminu gimnazjalnego uczeń musi umieć porównać sytuację w państwach globalnego Południa i globalnej Północy oraz wyjaśnić na przykładach, na czym polega ich współzależność, a także odwołać się do przykładów wskazać, na czym polega globa-

lizacja w sferze kultury, gospodarki i polityki oraz ocenić jej skutki.

Nauczyciel **historii** jest zobowiązany nauczyć młodzież oceniać pozytywne i negatywne skutki polityki kolonialnej z perspektywy europejskiej oraz (uwaga!) kolonizowanych społeczności i państw. Przytłaczająca większość dostępnych obecnie opracowań obszernie opisuje perspektywę Europy na skutki polityki kolonialnej. Jednak jak przedstawić perspektywę kolonizowanych społeczności i państw? Oczywiście należy odwołać się do źródeł pochodzących z Afryki, Ameryki Łacińskiej lub Azji. Nie wystarczy przedstawić poglądów historyków europejskich, tym bardziej, że w istocie ocena polityki kolonialnej przez krajach globalnego Południa jest o wiele surowsza, niż nam się często wydaje.

Tak więc wdrożenie edukacji globalnej może być praktyczną pomocą dla nauczycieli szeregu przedmiotów w gimnazjum w podwyższaniu jakości nauczania.

Alim Buba mieszka w Sabga i uczęszcza do tamtejszej szkoły dla kobiet. Nie ma dzieci. Wzór na jej sukience (m.in. telefon komórkowy) to motyw używany przez jej ród. Takie sukienki ma też wiele innych kobiet w jej wiosce. Pani Alim wyraziła zgodę na wykorzystanie tego zdjęcia w materiałach edukacyjnych dla ludzi w Polsce. Dziękujemy. Kamerun, Prowincja Północno-Zachodnia, 2006 r.

Fot. Marcin Wojtalik

Lepsze przygotowanie do życia w warunkach globalizacji

Edukacja musi podążać z duchem czasu. Niektórych zawodów po prostu nie było w czasie, gdy wielu obecnych nauczycieli było na studiach. Nie było Internetu, telefonów komórkowych, reklam w telewizji. Podobnie obecni gimnazjaliści jeszcze nie wiedzą, z jakimi konkretnie wyzwaniami będą musieli się zmierzyć w życiu dorosłym.

Nie ulega jednak wątpliwości, że podstawowymi kompetencjami koniecznymi do sprawnego funkcjonowania w życiu osobistym i zawodowym będą: **umiejętności międzykulturowe** (nie tylko polsko-brytyjskie, ale też polsko-hinduskie lub nawet polsko-afrykańskie), **elastyczność i umiejętność adaptacji** – konieczne w związku ze zmieniającymi się warunkami w dobie globalizacji i postępu technologicznego, a także **umiejętność uczenia się**.

W kształtowaniu wszystkich wymienionych wyżej kompetencji pomaga realizacja projektów z edukacji globalnej – na przykład tych zaproponowanych w niniejszej publikacji. Niektóre niezbędne elementy umiejętności międzykulturowych można kształtować dzięki poznaniu krajów globalnego Południa. Elastyczności młodzież uczy się w działaniu; sprzyja temu otwarta i luźna struktura projektów edukacyj-

nych. Wreszcie umiejętność uczenia się można wzmacniać poprzez przekazanie uczniom części odpowiedzialności za ich proces uczenia się. Prezentowane przez nas propozycje projektów są realizacją tego postulatu.

Kształtowanie postaw

Elastyczność wymuszana przez globalizację nie może jednak oznaczać dla młodego człowieka braku wartości i norm. Edukacja globalna może mu pomóc w odnalezieniu się w chaosie poglądów, idei i stylów życia – nie zawsze pozytywnych! – z którymi przecież już teraz spotyka się na co dzień.

Edukacja globalna sprzyja kształtowaniu postawy solidarności i empatii. Poznając świat z perspektywy mieszkańców krajów Południa wykluczonych z wyścigu o dobrobyt, młodzież uczy się wrażliwości na los drugiego człowieka. Poznanie mechanizmów rządzących współczesnym światem pozwala uczniom podejmować przemyślane działania i przyjmować postawę społecznie odpowiedzialną.

Praca zespołowa – właściwa dla projektów edukacyjnych – uczy też otwartości, współpracy, zaufania i odpowiedzialności, czyli niezbędnych składników kapitału społecznego. Niedostatek tego ostatniego często boleśnie odczuwamy, gdy spotykamy się w pracy czy miejscu za-

mieszkania z agresją, wrogością czy krótkowzrocznym egoizmem. Zespołowe rozwiązywanie problemów z edukacji globalnej pomoże w kształtowaniu postaw, których wszyscy sobie życzymy u młodych ludzi.

5 grudnia 2010. Mężczyzna przechodzi obok stoiska z dekoracjami świątecznymi na ul. Ben Kiwanuka w Kampali, Uganda. W Ugandzie święta Bożego Narodzenia to okres radości. Ugandyjczycy, głównie chrześcijanie, kupują często w tym świątecznym okresie nowe ubrania, napoje i jedzenie, a także ozdoby świąteczne. Jest to również okres większego zarobku dla sprzedawców. W trakcie świąt wraz ze wzrostem zapotrzebowania na dobra, rosną także ich ceny. Wielu Ugandyjczyków obchodzi święta Bożego Narodzenia z rodzinami na wsi. Koniec roku to okres ponownych spotkań z członkami rodziny.

Fot. Mubatsi Asinja Habati

2. Propozycje projektów z edukacji globalnej

Stragan na targu Ver-o-Peso w Belém, Pará, północna Brazylia, 2011 r. Na tym największym otwartym targowisku Ameryki Łacińskiej sprzedawane są niezliczone rodzaje produktów spożywczych, niektóre dostępne wyłącznie w Amazonii. Na zdjęciu owoce drzewa bochenkowego, nazywane po portugalsku „jaca”, ostre papryczki i butelkowany sos tucupi, stanowiący podstawę kuchni regionu.

Fot. Barbara Lech

Projekt 1.

Odkrywamy świat. Nieznany kolorowy świat!

Część młodych ludzi żyje z poczuciem krzywdy lub niespełnienia. Wielu nauczycieli, szczególnie w gimnazjach, obserwuje, że młodzież ma pretensje do rodziców i szkoły. Młodzi ludzie czują się pokrzywdzeni przez cały świat, gdy nie mogą zrealizować swoich aspiracji i potrzeb kreowanych przez telewizję i reklamy. Sprzyja to powstawaniu postawy roszczeniowej, bierności, a czasem agresji skierowanej ku sobie lub innym.

Niektóre ze źródeł tego problemu tkwią w braku realistycznego spojrzenia na własną sytuację życiową. W porównaniu z mieszkańcami krajów globalnego Południa, tzn. Afryki, Ameryki Łacińskiej i Azji, bledną wszystkie problemy współczesnej Polski. Poznanie warunków życia większości świata pozwala młodzieży znaleźć nową perspektywę na swoją sytuację. Z drugiej strony, obraz Południa dostarcza wiele ciekawych, nowych i pozytywnych wiadomości, inspirowane do zdobywania wiedzy i odkrywania świata.

Temat szczególnie ciekawy dla nauczycieli:

- historii,
- geografii,
- wiedzy o społeczeństwie,

- plastyki,
- wiedzy o kulturze,
- historii sztuki,
- oraz dla wychowawców,
- opiekunów samorządu szkolnego,
- bibliotekarzy.

Cele edukacyjne

Uczeń:

- trafnie sytuuje problemy swojego otoczenia i współczesnej Polski na tle większości świata,
- poszerza horyzonty o wiedzę o realiach życia większości ludzi na Ziemi,
- krytycznie analizuje informacje pochodzące z różnorodnych źródeł i poprawnie wyciąga wnioski,
- zna pojęcia „kraje Południa”, „kraje Północy”, „pomoc rozwojowa”.

Etapy realizacji i zadania

1. Teoretyczne zapoznanie się z zagadnieniem zróżnicowania rozwoju społeczno-gospodarczego na świecie i poznanie praktycznych aspektów życia 14-latków w jednym z krajów globalnego Południa.
2. Dyskusja o tym, jak zmieniła się percepcja młodzieży o miejscu Polski w świecie po zdobyciu tejże wiedzy.

3. Badanie podstawowych faktów na temat międzynarodowej i polskiej pomocy rozwojowej, zakończone dyskusją młodzieży podzielonej na jej zwolenników i przeciwników. W badaniu młodzież wykorzystuje różnorodne źródła wymienione w punkcie **źródła**.
4. Wspólne przygotowanie prezentacji rezultatów projektu.

IGO RADZI

Obraz krajów globalnego Południa nie powinien być jednostronny, negatywny. Taki obraz byłby niezgodny z rzeczywistością. Zagadnieniu temu poświęcony jest kolejny temat projektu edukacyjnego („Czy zdjęcia mogą skrzywdzić”).

Źródła

● Katarzyna Czaplicka, *Zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego*, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010

http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=167:zrnicowanie-rozwoju-spoeczno-gospodarczego&id=9:edukacja-obywatelska

● Zestaw zdjęć 14-latków w Ugandzie, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2011
www.silnepoludnie.pl

Fotografie wraz z opisami pozwalają polskim gimnazjalistom poznać życie codzienne ich rówieśników w Ugandzie. Zestaw zdjęć został przygotowany przez fotografa ugandyjskiego. Dzięki temu zdjęcia i opisy wiernie oddają rzeczywistość, dalekie są od uproszczeń i nieporozumień, które często stosują autorzy europejscy.

● Adam Leszczyński, *Polska pomoc, czyli nowe obowiązki*, „Gazeta Wyborcza” — portal Gazeta.pl, 16.07.2011
http://wyborcza.pl/prezydencja-2011/1,111636,9958402,Polska_pomoc_czyli_nowe_obowiazki.html

● *Solidarność międzynarodowa dla myślących*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2010

http://www.igo.org.pl/download/IGO_solidarnosc-miedzynarodowa-dla-myslacych.pdf

Globalne Południe to większość świata – czyli wszystkie kraje poza Europą, Ameryką Północną i kilkoma innymi państwami bogatymi. Kraje Południa zajmują większość powierzchni świata, liczebnie górują nad krajami uprzemysłowionymi.

● **Robert Stefanicki, *Miękka siła pieniądza***, „Tygodnik Powszechny”, 23.06.2009
<http://tygodnik.onet.pl/1,28967,druk.html>

W artykule tym autor przedstawia bez upiększeń motywy skłaniające kraje bogate do udzielania oficjalnej pomocy rozwojowej. Tekst ten, w połączeniu z poprzednim (*Solidarność międzynarodowa dla myślących*), to świetny impuls do kształtowania umiejętności krytycznego myślenia.

● **Polacy o pomocy rozwojowej. Wyniki badania TNS OBOP dla Ministerstwa Spraw Zagranicznych**, Warszawa 2010
<http://www.polskapomoc.gov.pl/Badania,opinii,publicznej,128.html> (aby pobrać raport należy kliknąć na „Pobierz najnowsze Badanie opinii publicznej 2010”)

● **Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa**
<http://igo.org.pl/pobierz/kodeks-w-sprawie-obrazow-i-wiadomosci-dot-krajow-poludnia.pdf>

Podstawowe fakty

- Kraje globalnego Południa stanowią większość świata: według liczby ludności, liczby krajów i ich powierzchni,
- Polska zalicza się do globalnej Północy. Nasz kraj zajmuje 41. miejsce w rankingu 170 krajów uszeregowanych według wskaźnika rozwoju społecznego (HDI),
- raport na temat rozwoju społecznego publikuje cyklicznie Program Narodów Zjednoczonych ds. Rozwoju (UNDP), a jednym z autorów koncepcji wskaźnika HDI jest Amartya Sen, indyjski ekonomista nagrodzony w 1998 r. Nagrodą Nobla,
- co roku Polska przeznacza z budżetu ponad miliard złotych. To ogromna suma, lecz stanowi tylko 0,08 % (mniej niż jeden promil – czyli jedna tysięczna) produktu krajowego brutto (PKB) naszego kraju,
- ponad trzy czwarte (79 %) Polaków jest zdania, że nasz kraj powinien wspomagać rozwój państw słabiej rozwiniętych,
- przeciętnie Polacy uważają, że państw biedniejszych od Polski jest na świecie 85. Tylko nieco więcej niż co piąty (22 %) Polak uważa, że państw biedniejszych od Polski jest powyżej stu, czyli realistycznie postrzega sytuację naszego kraju,
- zdaniem respondentów, Polska powinna przede wszystkim pomagać krajom Afryki – tak uważa ponad połowa badanych (52 %).

Kryteria oceny merytorycznej

Oceń pracę uczniów według następujących kryteriów. Uczniowie:

- wykorzystali wszystkie materiały zaproponowane w punkcie *źródła*,
- zaprezentowali zarówno pozytywne, jak i negatywne informacje o życiu w krajach Południa,
- jeśli prezentowali kraje Afryki, wśród pozytywnych aspektów potrafili wymienić nie tylko „piękną przyrodę” i „radosnych ludzi”, co świadczy o tym, że faktycznie dowiedzieli się czegoś o tych krajach, czego wcześniej nie wiedzieli,
- wymienili pozytywne i negatywne aspekty pomocy rozwojowej – na podstawie źródeł (a nie na podstawie obiegowych opinii),
- w prezentacji rezultatów projektu przestrzegają zasad rzetelnego informowania o krajach Południa (por. *Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*).

Współpraca z IGO

- Wszystkie linki podane w tej publikacji znajdują się na stronie IGO (www.igo.org.pl). Skorzystaj z niej, aby łatwo dotrzeć do każdego ze źródeł – bez żmudnego wpisywania adresów w przeglądarce internetowej. Wszystkie teksty możesz od razu wydrukować lub zachować na dysku komputera,
- IGO wydał szereg publikacji o krajach globalnego Południa i prowadzi stałe programy z edukacji rozwojowej/globalnej. Jeśli zainteresował Cię ten temat, skorzystaj z dodatkowych publikacji dostępnych na stronie internetowej www.igo.org.pl.

Projekt 2.

Czy zdjęcia mogą skrzywdzić?

„Reporterskie relacje z Afryki są wyrwane z kontekstu i przez to zupełnie niezrozumiałe. Trzeci Świat pokazuje się nam od strony horroru, potworności. (...) Takie uogólnienia są fałszem, zaprawionym w dodatku rasistowskim podtekstem”.

Ryszard Kapuściński

Zdjęcia coraz częściej towarzyszą człowiekowi od dziecka. Rozpowszechnienie telefonów komórkowych z aparatem fotograficznym umożliwiło robienie zdjęć każdemu i o każdej porze. Równocześnie upośledzeniu ulega wrażliwość na drugiego człowieka i jego godność. Konsekwencją tego procesu jest m.in. seksting, czyli wysyłanie przez telefon lub publikowanie w Internecie nagich zdjęć – przyznaje się do tego 20 % nastolatków w Stanach Zjednoczonych, a i w Polsce media donoszą o nasilaniu się tego problemu.

Bezrefleksyjne publikowanie szokujących zdjęć niesie ze sobą negatywne skutki również w innych aspektach. Polskie media wyrządzają wiele szkody ludziom w krajach afrykańskich, gdy publikują fotografie ludzi umierających z głodu, nie chroniąc ich godności i intymności w obliczu tragedii. Zdaje się, że również w szkole popełnia się ten sam błąd, gdy

uczniowie starają się zainteresować innych Afryką lub zachęcić ich do uczestnictwa w akcjach pomocy. Co należy zrobić, aby – działając w dobrej wierze – nikogo nie skrzywdzić?

Temat szczególnie ciekawy dla nauczycieli:

- wiedzy o społeczeństwie,
- plastyki, historii sztuki,
- wiedzy o kulturze,
- prowadzących zajęcia artystyczne,
- oraz dla wychowawców,
- opiekunów samorządu szkolnego,
- bibliotekarzy.

Cele edukacyjne

Uczeń:

- krytycznie analizuje przekazy medialne, ocenia ich rzetelność,
- zna zasady *Kodeksu w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*,
- wyjaśnia, dlaczego szokujące zdjęcia i jednostronne informacje mogą skrzywdzić osoby, których dotyczą.

Etapy realizacji i zadania

1. Sprawdzenie w wyszukiwarce internetowej, jakie zdjęcia pojawiają się po wpisaniu hasła „głód w Afryce”.

2. Porównanie wyników ww. wyszukiwania ze zdjęciami publikowanymi na stronach międzynarodowych organizacji humanitarnych: ActionAid, Oxfam, Save the Children, Plan International. Wyciągnięcie wniosków.
3. Dyskusja na temat *Kodeksu w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*.
4. Zespołowe opracowanie planu wdrożenia Kodeksu w szkole.
5. Publiczna prezentacja rezultatów projektu.

Źródła

Ryszard Kapuściński o sytuacji w Afryce po konflikcie Tutsi i Hutu, „Gazeta Wyborcza” – portal Gazeta.pl, 18.10.2001.

<http://serwisy.gazeta.pl/kapuscinski/1,23084,449562.html>

Reporterskie relacje z Afryki są wyrwane z kontekstu i przez to zupełnie niezrozumiałe. Trzeci Świat pokazuje się nam od strony horroru, potworności, a więc z takiej strony, którą można efektownie sfotografować. Nikt nie stara się zrozumieć, a potem wyjaśnić, dlaczego raptem milion ludzi rusza w desperacką wędrówkę. Dokonuje się niedopuszczalnych uogólnień, które umacniają tylko stereotyp Afryki jako kontynentu barbarzyńców. A przecież Ruanda, Zair czy Liberia są przypadkiem skrajnym. Ru-

andyjska tragedia dotyczy mniej niż jednej setnej ludności Afryki. Większość z 52 afrykańskich państw, mimo ich nędzy, należy uznać za stabilne. Afryka jest kontynentem różnicowanym tak samo jak Europa.

Protestowalibyśmy, gdyby na nasz kontynent spoglądano wyłącznie przez pryzmat wojny bałkańskiej, tyranii hitlerowskiej czy stalinowskiej. Nie widzimy jednak nic zdrożnego, by całą Afrykę utożsamiać z ruandyjskimi rzeziami czy dyktatorami takimi jak Idi Amin Dada czy Jean-Bedel Bokassa. Takie uogólnienia są fałszem, zaprawionym w dodatku rasistowskim podtekstem.

● **Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa** <http://igo.org.pl/pobierz/kodeks-w-sprawie-obrazow-i-wiadomosci-dot-krajow-poludnia.pdf>

● Dorota Gadzinowska, Gabriela Lipska, Kordian Kochanowicz, Marcin Wojtalik, *Jak mówić o większości świata. Jak rzetelnie informować o krajach globalnego Południa*, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2008

http://www.igo.org.pl/download/jak-mowic-o-wiekszosci-swiata_poradnik_igo.pdf

● **Marcin Wojtalik, *Edukacja globalna – odkryć na nowo rzetelność w opisywaniu krajów Południa***, Ośrodek Rozwoju Edukacji, Warszawa 2010

http://www.ore.edu.pl/index.php?option=com_phocadownload&view=category&download=168:rzetelne-przekazywanie-wiedzy&id=9:edukacja-obywatelska

● **Binyavanga Wainaina, *Jak (nie) pisać o Afryce***, Polskie Centrum Studiów Afrykanistycznych, 2011

[http://files.africanstudies.webnode.com/200000571-f36a1003fc/Jak_\(nie\)pisac_o_Afryce.pdf](http://files.africanstudies.webnode.com/200000571-f36a1003fc/Jak_(nie)pisac_o_Afryce.pdf)

Autor jest kenijskim pisarzem i dziennikarzem, zdobywcą nagrody Caine Prize.

● **Afryka.org** – cykl artykułów o wizerunku Afryki w polskich mediach, 2010-2011

<http://afryka.org/index.php?SiteSearch=monitoringmedi-%F3w>

Zbyt często działa się tak, że o Afryce i Afrykanach można było mówić wszystko – mówi Mamadou Diouf, jeden z trzech członków Komitetu Rzecznikowskiego Afrykańskiej Społeczności w Polsce. – Osoby publiczne, politycy, dziennikarze nierzadko wypowiadają się w sposób nierzetelny i nieprawdziwy. Sprzyja to nie tylko utrwalaniu krzywdzących stereotypów, ale prowadzi też do postrzegania nas, Afrykanów, w pogardliwy sposób. Dzięki komitetowi będziemy mogli w sposób oficjalny domagać się sprostowania bądź przeprosin, jeżeli w przestrzeni publicznej pojawią się obraźliwe opinie pod adresem naszej społeczności.

Studium przypadku: list do redakcji jednej z największych gazet w Polsce

Szanowni Państwo,

Piszę do Państwa głęboko poruszona zestawem zdjęć, który znajduje się na Państwa stronie internetowej jako ilustracja (opatrzone hasłem „Zobacz wstrząsające zdjęcia z głodującej Somalii”) do tekstu o klęsce głodu w Afryce Wschodniej (07.2011).

Chciałabym zaapelować do Państwa o usunięcie tych szokujących obrazów oraz, na przyszłość, o więcej wrażliwości w wybieraniu oprawy wizualnej do tak delikatnych tematów.

Jestem matką niespełna rocznej córeczki, pracowałam w Tanzanii oraz Ghanie, obecnie współtworzę Instytut Globalnej Odpowiedzialności, organizację pozarządową, której misją jest usuwanie przyczyn niesprawiedliwości, zmiana mechanizmów dotyczących rozwoju, oparcie współpracy rozwojowej na priorytetach ludzi z krajów Południa oraz szerzenie w Polsce odpowiedzialności globalnej i współzależności w duchu partycypacji i równości.

Zastanawiając się, w jaki sposób można usprawnić pokazywanie całemu światu zdjęcia matki, która optakuje zmarłe przed chwilą dziecko lub nagich, wychudzonych, bardzo chorych dzieci przyszły mi do głowy następujące argumenty:

1. Czytelnicy mają prawo wiedzieć, jak jest naprawdę.
2. Szokujące zdjęcia sprawiają, że ludzie sięgną do portfeli.
3. Takie zdjęcia dobrze się sprzedają.

Odpowiadając na pierwszy argument — nie każdą prawdę trzeba pokazać w sposób najbardziej dosłowny i prosty. Nawet o bardzo trudnych rzeczach, takich jak głód, choroba, wojna można mówić w sposób, który nie narusza godności osób dotkniętych danym problemem. Gdyby moja 10-miesięczna dziś córeczka zmarła, nie chciałabym, żeby jakiś fotograf wycelował mi obiektyw w twarz, nie chciałabym, żeby moje nagie, chore dziecko było oglądane w tysiącach domów i biur. Oglądając te zdjęcia, czułam się jak intruz oglądający czyjąś ogromną tragedię z zacisza bezpiecznego biura.

Zszokowani czytelnicy chętniej dokonają wpłaty na konto organizacji humanitarnej — pewnie badania potwierdzą taką zależność. Problem w tym, że na tym się skończy. Szok powoduje dysonans i potrzebę szybkiej jego likwidacji, np. wpłaty na konto. W tym momencie czujemy się lepiej i nie musimy już zajmować się tym problemem. Takie uczucia i takie działania nie budują zrozumienia skomplikowanego problemu, którego wynikiem jest głód, ani postawy solidarności. Szok bazuje na litości i współczuciu. Wpłata pieniędzy pomoże doraźnie,

ale nie doprowadzi do systemowej zmiany koniecznej do tego, żeby takie tragedie już się nie wydarzały.

Z argumentem finansowym trudno się kłócić pracując w organizacji non-profit. Mam tylko nadzieję, że poczucie misji mediów w przede wszystkim rzetelnym informowaniu, a nie tylko dostarczaniu sensacji ludziom przeważy w przyszłych decyzjach dotyczących wyboru tematyki, sposobu jej przedstawienia i zilustrowania.

W Instytucie Globalnej Odpowiedzialności od lat promujemy Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa – gotowe narzędzie stworzone przez organizacje pozarządowe działające w tematyce globalnego rozwoju celem zapewnienia poszanowania praw mieszkańców krajów globalnego Południa. Zachęcam do zapoznania się, może będzie dla Państwa inspiracją.

Jeśli macie Państwo czas i ochotę, chętnie spotkamy się i porozmawiamy na temat różnych sposobów przedstawiania mieszkańców krajów globalnego Południa i wyzwań, które się z tym wiążą.

Z pozdrowieniami,

W ciągu dwóch godzin od wysłania tego maila przyszła odpowiedź od redakcji z zaproszeniem do dyskusji na ten temat. Podczas osobistego spotkania omówione zostały sposoby bardziej rzetelnego przedstawiania wizerunku krajów Południa przez redakcję.

Kryteria oceny merytorycznej

Oceń pracę uczniów według następujących kryteriów. Uczniowie:

- wykorzystali wszystkie materiały zaproponowane w punkcie *źródła*,
- podali konkretne przykłady rzetelnych i nierzetelnych przekazów medialnych dotyczących krajów Południa,
- w prezentacji odwołali się zarówno do autorów polskich, jak i pochodzących z krajów Południa,
- w prezentacji rezultatów projektu przestrzegają zasad rzetelnego informowania o krajach Południa (por. *Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*).

Współpraca z IGO

- Wszystkie linki podane w tej publikacji znajdują się na stronie IGO (www.igo.org.pl). Skorzystaj z niej, aby łatwo dotrzeć do każdego ze źródeł – bez żmudnego wpisywania adresów w przeglądarce internetowej. Wszystkie teksty możesz od razu wydrukować lub zachować na dysku komputera,
- IGO od kilku lat angażuje w promocję rzetelnego informowania w Polsce o krajach Południa. Jeśli natkniesz się na rażące złamanie zasad *Kodeksu w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*, poinformuj nas o tym, pisząc na adres kodeks@igo.org.pl.

Wizyta przedstawicieli IGO w miejscowości Kakindu w regionie Mityana w Ugandzie. W Kakindu istnieje kilkadziesiąt grup rolników, których połączenie zaowocowało powstaniem Stowarzyszenia F3A (Farmers Famine Fight Association). Na zdjęciu koordynator Stowarzyszenia F3A - Joseph Magezi i Kordian Kochanowicz.

Fot. Agnieszka Kochanowicz, 2009 r.

Projekt 3.

Przejrzystość pomaga!

„Gdzie zaczyna się tajemnica, kończy się sprawiedliwość”.

Edmund Burke

Przejrzystość życia publicznego jest warunkiem sprawności państwa. Wszystkim nam będzie się żyło lepiej, jeśli działania urzędów będą jawne, a każdy obywatel będzie miał dostęp do informacji publicznej. Świadomość tego zagadnienia pomoże młodym ludziom w podejmowaniu lepszych wyborów, gdy będą aktywnie uczestniczyć w życiu obywatelskim.

Przejrzystość działań polskich władz może również pomóc w niesieniu skuteczniejszej pomocy krajom globalnego Południa (tzw. krajom rozwijającym się). Ubóstwo na świecie utrzymuje się m.in. dlatego, że pomoc dla krajów rozwiniętych gospodarczo dla krajów uboższych (w Afryce, Ameryce i Azji) nie zawsze jest skuteczna. Jednym z podstawowych warunków skuteczności pomocy jest jej przejrzystość. Gdy pieniądze są marnowane, obywatele tych krajów nie mogą skutecznie egzekwować odpowiedzialności od swoich władz i od państw-darczyńców.

Temat szczególnie ciekawy dla:

- nauczycieli wiedzy o społeczeństwie,
- wychowawców,
- opiekunów samorządu szkolnego,
- bibliotekarzy.

Cele edukacyjne

Uczeń:

- samodzielnie zbiera, weryfikuje i krytycznie interpretuje informacje przy wykorzystaniu różnorodnych źródeł,
- jest bardziej przygotowany do świadomego uczestnictwa w życiu publicznym dzięki zaznajomieniu się z pojęciem przejrzystości i dostępu do informacji publicznej.

Etapy realizacji i zadania

1. Zebranie informacji na temat przejrzystości (słownik, konstytucja).
2. Dyskusja mająca na celu wypracowanie własnego rozumienia tego pojęcia.
3. Zapoznanie się z pojęciami „kraje Południa” i „pomoc rozwojowa” oraz podstawowymi informacjami o polskiej pomocy rozwojowej.
4. Krytyczna weryfikacja informacji o przejrzystości pomocy rozwojowej – przy wykorzystaniu wszystkich źródeł wyszczególnionych w punkcie *źródła*.

5. Dyskusja i przygotowanie planu prezentacji. Podział ról.
6. Przeprowadzenie publicznej prezentacji rezultatów projektu.

IGO RADZI

Jeśli uczniom starczy czasu, mogą też dowiedzieć się, jak zdobyć informacje o działaniach samorządu w Waszej okolicy i najwyższych urzędów rządowych. Warto przy tym wykorzystać nie tylko oficjalne strony internetowe, ale też Biuletyn Informacji Publicznej i stenogramy z posiedzeń organów pochodzących z wyborów.

Źródła

● **Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.**, <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm>

Art. 61.

- Obywatel ma prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne. (...)
- Prawo do uzyskiwania informacji obejmuje dostęp do dokumentów oraz wstęp na posiedzenia kolegialnych organów władzy publicznej pochodzących z powszechnych wyborów, z możliwością rejestracji dźwięku lub obrazu.

• Ograniczenie prawa, o którym mowa w ust. 1 i 2, może nastąpić wyłącznie ze względu na określone w ustawach ochronę wolności i praw innych osób i podmiotów gospodarczych oraz ochronę porządku publicznego, bezpieczeństwa lub ważnego interesu gospodarczego państwa. (...)

● **Ustawa o dostępie do informacji publicznej z dnia 6 września 2001 r.**, Dz.U. 01.112.1198, <http://isip.sejm.gov.pl/DetailsServlet?id=WDU20011121198>

● **Strona internetowa Polska Pomoc**, www.polskapomoc.gov.pl

Oficjalna strona polskiej pomocy rozwojowej prowadzonej przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych.

● **Monika Kołątaj, Światowa mapa drogowa pomocy rozwojowej**, Rzeczpospolita, 15.10.2009, http://www.rp.pl/artukul/378002_Swiatowa_mapa_drogowa_pomocy_rozwojowej.html

Im więcej pieniędzy bogate kraje Północy wpompowują w rozmaite przedsięwzięcia mające na celu pomoc mieszkańcom krajów biednego Południa, tym bardziej narażają się na kpiny, drwiny i pośmiewisko.

Bogaty Zachód stracił w oczach biednego Południa resztki wiarygodności. Coraz częściej stawiane jest pytanie: kto komu pomaga – bogaci z Północy biednym z Południa czy biedni z Północy bogatym z Południa? Wszystkiemu winien jest brak jasnych informacji.

Artykuł zawiera konkretne przykłady z Mali i Rwandy, które pokazują problemy, z którymi kraje te stykają się z powodu braku przejrzystości działań pomocowych ze strony krajów bogatych.

● **List LEAT z Tanzanii do polskiego MSZ**, Globalna Północ – Globalne Południe. Tanzania, nr 2, s. 40, http://www.igo.org.pl/download/kwartalnik_nr2_2009-04-02.pdf

List tanzańskiej organizacji prawników, w którym zadaje pytania na temat polskiej pomocy dla tego kraju we Afryce Wschodniej i zwraca uwagę na potrzebę przejrzystości pomocy.

● Film animowany pt. **Niech pomoc będzie przejrzysta** (ang. **Make Aid Transparent**), Publish What You Fund, 2011, <http://www.makeaidtransparent.org>

IGO RADZI

Ten krótki film animowany jest dostępny również w wersji angielskiej. To świetna okazja, aby włączyć do współpracy anglistów w Waszej szkole.

● **Polska pomoc zagraniczna 2007**. Raport z monitoringu przeprowadzonego przez organizacje pozarządowe, Grupa Zagranica, Warszawa-Szczecin 2008, s. 25, http://www.igo.org.pl/download/Raport_Polska_Pomoc_Zagraniczna_2007.pdf

Jawność i dostępność informacji o polskiej pomocy może wpłynąć pozytywnie zarówno na jakość pomocy – czyli skuteczną realizację jej celów – jak i na zrozumienie tematyki rozwojowej wśród obywateli, a co za tym idzie na szersze poparcie społeczne dla jej wzrostu w przyszłości. (...)

Konsultacje z organizacjami z krajów-biorców [pomocy] mogłyby odegrać istotną rolę w każdym z nich. W państwach, gdzie władze współpracują z organizacjami społecznymi i umożliwiają im uczestnictwo w formułowaniu krajowych strategii, konsultacje ze strony polskiej znacznie poprawiłyby jakość identyfikacji potrzeb i potencjalnych kierunków wsparcia. Natomiast w krajach, które ograniczają udział lokalnych organizacji pozarządowych w formułowaniu polityk – niezależnie od tego, czy odbywa się to z powodów politycznych, czy słabości państwa – konsultowanie przez Polskę obszarów i form wsparcia przyczyniłoby się do wzmocnienia tamtejszego społeczeństwa obywatelskiego.

● **Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa**, <http://igo.org.pl/pobierz/kodeks-w-sprawie-obrazow-i-wiadomosci-dot-krajow-poludnia.pdf>

Podstawowe fakty

- Przejrzystość działań władzy publicznej (urzędów rządowych, samorządowych) jest zagwarantowana w Konstytucji RP z 1997 r. (art. 61),
- Ustawa o dostępie do informacji publicznej z 2001 r. dokładnie określa prawa obywateli w tej sprawie i obowiązujące procedury,
- po przystąpieniu do Unii Europejskiej Polska znacznie zwiększyła Oficjalną Pomoc Rozwojową dla krajów uboższych. Obecnie przeznaczana na ten cel ponad miliard złotych rocznie,
- pomimo że oficjalnej pomocy rozwojowej udzielają rządy, przede wszystkim tych najbardziej rozwiniętych, na świecie nie istnieje żadne powszechne źródło informacji o szczegółach działań pomocowych i przekazywanych kwot. Największy tego typu system, prowadzony przez Komitet Pomocy Rozwojowej w ramach Organizacji Współpracy Gospodarczej i Rozwoju (OECD) ma charakter przede wszystkim statystyczny i nie pozwala krajom uboższym na planowanie swojego rozwoju w oparciu o te informacje,
- w 2008 r. została powołana Międzynarodowa Inicjatywa na rzecz Przejrzystości Pomocy (ang. skrót IATI). Każdy kraj, również Polska, może do niej przystąpić i w ten sposób przyczynić się do zwiększenia skuteczności pomocy rozwojowej,

- informacje o polskiej pomocy rozwojowej znajdują się na stronie www.polskapomoc.gov.pl,
- organizacje pozarządowe przygotowują co roku niezależny raport o polskiej pomocy. Kolejne edycje tego raportu można znaleźć m.in. na stronie www.igo.org.pl/publikacje/nasze-publikacje.

Kryteria oceny merytorycznej

Oceń pracę uczniów według następujących kryteriów. Uczniowie:

- wykorzystali wszystkie materiały zaproponowane w punkcie *źródła*,
- wykorzystali materiały zarówno polskie, jak i obcojęzyczne,
- przedstawili związek pomiędzy przejrzystością informacji o pomocy a skutecznością pomocy,
- poprawnie posługują się pojęciem „kraje globalnego Południa”, „pomoc rozwojowa”, „przejrzystość”,
- w prezentacji rezultatów projektu przestrzegają zasad rzetelnego informowania o krajach Południa (por. *Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*).

Współpraca z IGO

- Wszystkie linki podane w tej publikacji znajdują się na stronie IGO (www.igo.org.pl). Skorzystaj z niej, aby łatwo dotrzeć do każdego ze źródeł – bez żmudnego wpisywania adresów w przeglądarce internetowej. Wszystkie teksty możesz od razu wydrukować lub zachować na dysku komputera,
- IGO prowadzi akcje na rzecz przejrzystości międzynarodowej i polskiej pomocy rozwojowej. Wejdź do działu *Możesz pomóc*, aby dowiedzieć się więcej o możliwościach współpracy z IGO.

Projekt 4.

Być na swoim

15 października 2011 r. Instytut Globalnej Odpowiedzialności zorganizował w Warszawie happening przeciwko zawłaszczaniu ziemi w krajach globalnego Południa. Wolontariusze i zwolennicy organizacji pojawili się na ulicy Nowy Świat przebrani za drobnych rolników oraz przedstawicieli wielkiego Biznesu, który w symboliczny sposób próbował odebrać im ziemię. Przechodźnię mieli okazję zapoznać się z postulatami zgłaszanymi przez organizacje społeczeństwa obywatelskiego i zrzeszającymi rolników, a także dowiedzieć się, że nie wszystkie inwestycje są dobre dla społeczności lokalnych.

Fot. Instytut Globalnej Odpowiedzialności

Każdy chciałby być „na swoim” — mieć zapewnione dobre warunki życia, bezpieczeństwo i względną autonomię od woli innych ludzi. Gimnazjalista chce mieć swój własny pokój w mieszkaniu czy domu rodziców. Dorosły podobnie — jeśli nie ma własnego kąta, marzy o nim. Jeśli nie ma pieniędzy, często bierze kredyt. Pragnienie bycia „na swoim” może się też brać z chęci podjęcia działalności gospodarczej; własne mieszkanie, firma czy gospodarstwo rolne są sposobami zarabiania na utrzymanie.

Na swoim chcą też być miliony ubogich rolników w krajach globalnego Południa, tj. Afryce, Ameryce Łacińskiej i Azji. Jednak bardzo często muszą oni walczyć nie tyle o lepszy byt w przyszłości, lecz o to, żeby nie odebrano im tego, co już mają. Ogromne inwestycje krajów bogatych w krajach biednych skutkują pogorszeniem warunków życia ludzi najuboższych, wygnaniem ich z domostw, pozbawieniem środków do życia. Zawłaszczania ziemi, które jest drastycznym pogwałceniem praw człowieka, dokonują głównie korporacje z krajów zamożnych. Kierując się chęcią zysku, wykupują one — najczęściej za bezcen — ogromne tereny w krajach ubogich i przeznaczają na przemysłową produkcję agropaliw i uprawę innych roślin.

Polska mogłaby skutecznie przeciwdziałać tym praktykom, gdyż jako kraj członkowski Unii Europejskiej (UE)

i Światowej Organizacji Handlu (WTO) ma wpływ na decyzje tych gremiów. UE podpisuje umowy gospodarcze z krajami Południa, a WTO ustala zasady światowego handlu, ułatwiające m.in. zawłaszczanie ziemi. Któż by pomyślał, że te dwie zacne organizacje pozbawiają ubogich ludzi prawa do bycia „na swoim”!

Temat szczególnie ciekawy dla nauczycieli:

- wiedzy o społeczeństwie,
- historii,
- geografii,
- oraz dla wychowawców,
- opiekunów samorządu szkolnego,
- bibliotekarzy.

Cele edukacyjne

Uczeń:

- przejawia empatię i solidarność w stosunku do ubogich rolników w krajach globalnego Południa,
- wyjaśnia związek pomiędzy inwestycjami korporacji i rządów krajów bogatych w ziemię rolną w krajach Południa a możliwościami życiowymi ubogich rolników,
- formułuje wnioski dotyczące pożądanego działań zmierzających do poszanowania praw człowieka i poprawy sytuacji mieszkańców krajów Południa.

Etapy realizacji i zadania

1. Burza mózgów na temat tego, dlaczego ludzie chcą być „na swoim”.
2. Zebranie informacji o wpływie inwestycji w ziemię rolną na sytuację życiową mieszkańców krajów Południa.
3. Poszukiwanie rozwiązań obecnej sytuacji.
4. Zespołowe przygotowanie prezentacji rezultatów projektu.

Źródła

● **Świat na sprzedaż.** Zestaw scenariuszy dla gimnazjum na temat zawłaszczania ziemi w krajach globalnego Południa, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2011

Jemy! A kto płaci?

Dziękuję wszystkim, którzy przyczynili się do realizacji projektu w Polsce
(finansowania: granty z budżetu państwa i Europejskiego Funduszu Regionalnego)

● **Jemy! A kto płaci?**, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2010, http://www.igo.org.pl/download/IGO_jemy_a_kto_placi.pdf

Publikacja ta zawiera zestaw scenariuszy dla gimnazjum na temat konsumpcji w Polsce i suwerenności żywnościowej w krajach globalnego Południa. Znajdują się w niej dwa fragmenty związane z problematyką

zawłaszczania ziemi:

- ziemia – zbyt cenna, by ją rabować – scenariusz lekcji zgodny z podstawą programową wiedzy o społeczeństwie,
- sylwetka ugandyjskiej organizacji SEATINI, działającej na rzecz praw drobnych rolników i suwerenności żywnościowej Ugandy.

● **Bogaci wykupują ziemię rolną w biednych krajach**, „Gazeta Prawna” za Polską Agencją Prasową, 11.02.2009 http://www.gazetaprawna.pl/wiadomosci/artysty/112953,bogaci_wykupuja_ziemie_rolna_w_biednych_krajach.html

● **Nowa kolonizacja? Bogate kraje wykupują ziemię w biednych**, „Gazeta Wyborcza” za Polską Agencją Prasową, 22.11.2008, http://wiadomosci.gazeta.pl/Wiadomosci/1,80708,5978762,Nowa_kolonizacja__Bogate_kraje_wykupuja_ziemie_w_biednych.html

„Drobni rolnicy już teraz są poszkodowani. Ludzie bez mocnych praw do własności ziemskiej muszą liczyć się z rugowaniem ich z ziemi” – zauważa Alex Evans z nowojorskiego ośrodka Centre on International Cooperation.

Z kolei Steve Wiggins z organizacji ODI (Overseas Development Institute) nie wyklucza, iż zagraniczni inwestorzy spotkają się z wrogością ze strony miejscowej ludności, która nie uprawia ziemi na skalę przemysłową, ma inną tradycję i kulturę. Uregulowanie praw własności ziemskiej uważa Wiggins za bardzo drażliwą kwestię.

● **Wykupywanie ziemi w Afryce zagraża biednym** <http://www.roik.pl/wykupywanie-ziemi-w-afryce-zagraza-biednym/>

Organizacja Narodów Zjednoczonych ds. Wyżywienia i Rolnictwa (FAO) ostrzegła w poniedziałek przed zagrożeniem, jakie niesie zakup przez rządy i prywatne fir-

my ziemi w krajach afrykańskich. Według FAO zjawisko to narasta w Afryce, ale także na innych kontynentach, i zwiększa ryzyko, że biedni zostaną pozbawieni dostępu do ziemi, wody i innych zasobów.

● **Milada Jędrysik, Ćwierć miliona samobójców**, „Gazeta Wyborcza”, 14.05.2011
http://wyborcza.pl/1,87648,9596856,Cwierz_miliona_samobojcow.html

● Strona internetowa Kampanii „Wyżywić świat” na rzecz suwerenności żywnościowej i zrównoważonego rolnictwa
<http://ekonsument.pl/zywnosc>

● **Solidarność międzynarodowa dla myślących**, Instytut Globalnej Odpowiedzialności, Warszawa 2010
http://www.igo.org.pl/download/IGO_solidarnosc-miedzynarodowa-dla-myslacych.pdf

● **Wyścig o zasoby Afryki. Kraje Unii górą?** Polska Zielona Sieć, Program Globalne Południe, 2011
<http://globalnepoludnie.pl/Wyścig-o-zasoby-Afryki-Kraje-Unii>
Artykuł dotyczy innych europejskich inwestycji w Afryce motywowanych chęcią dostępu do zasobów tego

kontynentu. Europejskie firmy otrzymują pożyczki od Europejskiego Banku Inwestycyjnego (EBI) na działalność, która jest szkodliwa dla ludzi i środowiska.

● **Ludwika Włodek-Biernat, W cieniu świętej księgi**, Ha-lonen, Arto; Frazier, Kevin, „Gazeta Wyborcza”, 20.07.2010
http://wyborcza.pl/1,75475,8154961,Jak_zarobic_na_dyktaturze.html

Firmy tłumaczą, że ich inwestycje w dyktaturach otwierają tamtejszym obywatelom okno na świat, dają im namiastkę tego, co mają ludzie Zachodu. Wielu usprawiedliwia interesy z dyktatorami naszym wspólnym dobrem. — Demokracji w Azji Środkowej i tak nie będzie, a kupując od nich gaz, polepszamy bezpieczeństwo energetyczne Europy — tłumaczyła mi ekspertka w polskim prestiżowym think tanku.

Autorzy „Cienia świętej księgi” są innego zdania. Wierzą, że opinia publiczna w demokratycznych krajach może wpływać i na firmy, i na polityków. Musi tylko nastąpić przełom w naszym myśleniu. „Prawa człowieka nie mogą być jedynie dodatkowym elementem łamigłówki, lecz muszą być centralną koncepcją, z której wypływają wszystkie pozostałe decyzje. Zbyt długo godziliśmy się na to, by traktowano je jak luksus, na który nie możemy sobie pozwolić”.

● **Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa**

<http://igo.org.pl/pobierz/kodeks-w-sprawie-obrazow-i-wiadomosci-dot-krajow-poludnia.pdf>

● ***Glen, Gary & Ross — a film about land grabs***, Oxfam 2011 – w jęz. angielskim

<http://www.oxfam.org/en/grow/campaigns/tackle-land-grabs>

● ***Planet for sale***, reż. Alexis Marant 2011 – w jęz. angielskim

<http://youtu.be/CMcpgm-MS1c>

Podstawowe fakty

- Rolnictwo stanowi źródło utrzymania ok. 70 % ubogiej ludności w krajach Południa,
- inwestycje w zakup ziemi dotyczą gigantycznych obszarów. Na przykład koncern Daewoo chciał wydzierżawić ziemię o powierzchni równej połowie Belgii,
- wielkie obszary zostały wydzierżawione (lub są takie plany) w wielu krajach Południa, np. w Angoli, Argentynie, Brazylii, Egipcie, Filipinach, Indonezji, Kazachstanie, Laosie, Malawi, Pakistanie i Sudanie Południowym,
- nabywcami zawłaszczanej ziemi są zarówno państwa, jak i korporacje,
- problem głodu w dzisiejszym świecie nie jest spowodowany brakiem lub niedoborem żywności, lecz jest wynikiem przede wszystkim braku dostępu do żywności, tzn. do odpowiednich środków materialnych lub produkcyjnych, które pozwoliłyby ludziom dotkniętym biedą na wytworzenie lub zakup wystarczającej ilości pożywienia,
- suwerenność żywnościowa to prawo ludności i poszczególnych krajów do samodzielnego definiowania własnej polityki rolnej i żywnościowej, która umożliwia zaspokojenie potrzeb i oczekiwań ludności oraz osiągnięcie celów zrównoważonego rozwoju, a jednocześnie nie szkodzi krajom trzecim.

Kryteria oceny merytorycznej

Oceń pracę uczniów według następujących kryteriów. Uczniowie:

- wykorzystali wszystkie materiały zaproponowane w punkcie *źródła*,
- wykorzystali materiały zarówno polskie, jak i obcojęzyczne,
- przedstawili związek pomiędzy zwiększoną konsumpcją w krajach bogatych a zawłaszczaniem ziemi w krajach Południa,
- rozpatrzyli wpływ zawłaszczania ziemi na suwerenności żywnościową krajów Południa,
- trafnie posługują się pojęciem „zawłaszczanie ziemi w krajach Południa”, potrafią znaleźć na mapie świata Madagaskar i Koreę Południową,
- w prezentacji rezultatów projektu przestrzegają zasad rzetelnego informowania o krajach Południa (por. *Kodeks w sprawie obrazów i wiadomości dotyczących krajów Południa*).

Współpraca z IGO

- Wszystkie linki podane w tej publikacji znajdują się na stronie IGO (www.igo.org.pl). Skorzystaj z niej, aby łatwo dotrzeć do każdego ze źródeł — bez zmuszania do wpisywania adresów w przeglądarce internetowej. Wszystkie teksty możesz od razu wydrukować lub zachować na dysku komputera,
- IGO prowadzi trzyletni program dotyczący problemu zawłaszczania ziemi (ang. land grabbing) i przygotowuje szereg publikacji na ten temat. Przewidziane są również spotkania z gośćmi z krajów Południa i ekspertów z Europy Zachodniej zajmujących się tą tematyką. Więcej informacji na stronach www.igo.org.pl i www.silnepoludnie.pl.

„Potrzebujemy naszej ziemi!” to projekt skierowany do osób zajmujących się edukacją rozwojową, mający na celu podniesienie jakości prowadzonych działań oraz zwiększenie świadomości na temat zagadnienia dostępu do ziemi.

Instytut Globalnej Odpowiedzialności prowadzi także kampanię „Na swoim” na rzecz zaprzestania zawłaszczania ziemi w krajach globalnego Południa.

Zachęcamy do kontaktu z nami oraz odwiedzania naszej strony internetowej www.igo.org.pl oraz serwisu Silne Południe (www.silnepoludnie.pl), gdzie można na bieżąco śledzić informacje dotyczące tej tematyki, jak również brać udział w akcjach, np. e-petycjach.

Instytut Globalnej Odpowiedzialności (IGO) jest niezależną, apolityczną organizacją pozarządową zrzeszającą ludzi, którzy podzielają pogląd o współzależności świata. Głównym celem IGO jest promowanie solidarności globalnej oraz podnoszenie świadomości na temat współodpowiedzialności za losy świata. Wierzymy, że każdy z nas jest globalnym obywatelem, którego codzienne decyzje i wybory wpływają zarówno na ludzi w innych częściach świata, jak i na przyszły kształt naszej planety.

Instytut Globalnej Odpowiedzialności

ul. Bachmacka 1/11
02-647 Warszawa

www.igo.org.pl

ISBN 978-83-928244-5-9